

**Monitoring Sytuacji
Uchodźców z Ukrainy
w Polsce
Raport**

**Q1 2024
Styczeń – Marzec**

Raport Monitoring Sytuacji Uchodźców z Ukrainy w Polsce

03.

KONTEKST

05.

METODOLOGIA
& OGRANICZENIA

06.

DANE DEMOGRAFICZNE

07.

CHARAKTERYSTYKA
GOSPODARSTWA DOMOWEGO

09.

SYTUACJA W POLSCE

17.

WNIOSKI

17. RYZYKO 1: RYZYKO EKSMISJI LUB/I BEZDOMNOŚCI

- 22. Wpływ eksmisji lub/i bezdomności na sytuację uchodźców
- 23. Możliwości i rekomendacje

25. RYZYKO 2: RYZYKO OGRANICZONEGO DOSTĘPU DO OSOBOWOŚCI PRAWNEJ

- 22. Wpływ ograniczonego dostępu do osobowości prawnej na sytuację uchodźców
- 23. Możliwości i rekomendacje

31. UCHODŹCY SZCZEGÓLNIE NARAŻENI

- 31. Osoby starsze
- 34. Wpływ ryzyk na sytuację osób starszych
- 34. Rekomendacje

Minęły ponad dwa lata od rozpoczęcia pełnoskalowej wojny w Ukrainie. Dziesięć lat temu Federacja Rosyjska zajęła Autonomiczną Republikę Krymu i miasto Sewastopol, co skutkowało przedłużającym się wysiedleniem i kryzysem humanitarnym.

Pod koniec marca 2024 roku w Europie przebywało około 5,9 miliona uchodźców z Ukrainy. Około 80% z nich to kobiety i dzieci. Ponad 15% gospodarstw domowych obejmuje osobę starszą powyżej 60. roku życia (UNHCR, 2024). Obecnie w Polsce zarejestrowanych jest około 952 106 uchodźców z Ukrainy (UNHCR, 2024).

Badania potwierdzają pozytywny wpływ uchodźców na sytuację gospodarczą w Polsce, głównie dzięki ich sprawnemu wejściu na rynek pracy. Obecnie w Polsce zatrudnionych jest od 225 000 do 350 000 ukraińskich uchodźców (Deloitte, UNHCR, 2024).

Jednocześnie dane UNHCR podkreślają liczne wyzwania społeczno-ekonomiczne, z którymi uchodźcy mierzą się w Polsce. Ponad 46% z nich żyje poniżej granicy ubóstwa, w porównaniu do zaledwie 9% obywateli polskich (UNHCR, 2024). Podkreśla to wagę wyzwań, z którymi spotykają się osoby migranckie.

Niniejszy raport przedstawia analizę aktualnej sytuacji ukraińskich uchodźców w Polsce. Koncentruje się na ich najpilniejszych potrzebach i kluczowych wyzwaniach. Celem raportu jest zrozumienie warunków życia, dostępu do usług, dokumentacji i bezpieczeństwa uchodźców. W raporcie wskazano również obszary wymagające pilnej uwagi i interwencji.

Najistotniejsze potrzeby respondentów to niezmiennie: zakwaterowanie, dostęp do opieki zdrowotnej i zatrudnienie.

W tym kwartalnym Raporcie Monitoringu Bezpieczeństwa (ang. *Protection Monitoring*) IRC zidentyfikowało kluczowe zagrożenia związane z zakwaterowaniem, osobowością prawną oraz szczególnie wrażliwą sytuacją starszych uchodźców.

Ryzyko 1:

Brak bezpieczeństwa najmu i ryzyko bezdomności

W monitoringu zidentyfikowano istotne problemy związane z zakwaterowaniem. Są to między innymi: przeludnienie, nieodpowiednie warunki i wysokie koszty w zbiorowych punktach zakwaterowaniach. Dyskryminacja na rynku mieszkaniowym dodatkowo pogarsza sytuację, szczególnie wśród najbardziej wrażliwych grup.

Ryzyko 2:

Ograniczony dostęp do osobowości prawnej

Problem w dostępie do dokumentacji nasilił się przez ostatnie zmiany prawne, zwłaszcza w kontekście mężczyzn w wieku 18–60 lat. Grupa ta napotyka ograniczenia w przemieszczaniu się oraz utrudnienia w dostępie do usług konsularnych i dokumentów prawnych.

Osoby starsze, jako najbardziej obciążone ryzykiem

W tym kwartale, w znaczącym stopniu zauważono wpływ zagrożeń na szczególnie podatne grupy wśród uchodźców, zwłaszcza osoby starsze. Sytuację osób starszych wyodrębniono w finalnej części raportu.

Zmiany ram prawnych

W marcu 2024 roku Prezydent RP podpisał nowelizację Specustawy dotyczącej praw uchodźców z Ukrainy. Stanowiło to następstwo decyzji Unii Europejskiej z października 2023 roku o przedłużeniu ochrony tymczasowej do 4 marca 2025 roku. Nowe przepisy przedłużają legalny pobyt obywateli Ukrainy w Polsce do 30 czerwca 2024 roku. Obejmowało ono przedłużenie ważności wiz krajowych, zezwoleń na pobyt oraz terminów dobrowolnego powrotu i wyjazdu z Polski.

Nowe prawo przedłużyło także ważność dokumentów takich jak „zgoda na pobyt tolerowany”, kart pobytu, innych polskich dokumentów tożsamości dla cudzoziemców oraz wiz Schengen. Dodatkowo, utrzymuje się prawo obywateli Ukrainy do pracy, prowadzenia działalności gospodarczej i zakładania jednoosobowych firm. Obywatele Ukrainy mogą też uzyskać roczne zezwolenie na pobyt czasowy, nawet jeśli nie spełniają standardowych wymogów lub nie mogą uzasadnić pobytu dłuższego niż trzy miesiące. Co więcej, przedłużone zostały specjalne przepisy dla ukraińskich pracowników służby zdrowia, umożliwiając im pracę w Polsce do 28 miesięcy od 24 lutego 2022 roku.

Podczas gdy marcowe zmiany Specustawy miały charakter techniczny, Polski rząd wprowadził bardziej znaczące zmiany na początku kwietnia 2024 roku (mające wejść w życie w lipcu 2024 roku). W momencie przygotowywania tego dokumentu, projekt nowelizacji ustawy przeszedł już głosowanie w Sejmie i Senacie i został skierowany do podpisu Prezydenta, który to podpisał ustawę 7 czerwca 2024 roku.

Oczekuje się, że nowe zmiany przedłużą ochronę tymczasową od 30 czerwca 2024 roku do 30 września 2025 roku. Dodatkowo, ochrona tymczasowa zostanie rozszerzona na dwie dodatkowe kategorie cudzoziemców: dzieci obywateli Ukrainy oraz dzieci małżonków obywateli Ukrainy, którzy nie mają obywatelstwa ukraińskiego.

Ponadto, zmiany te umożliwią niektórym grupom obywateli Ukrainy w Polsce ubieganie się o trzyletnie zezwolenie na pobyt czasowy z dostępem do rynku pracy. Uchodźcy będą mogli skorzystać z uproszczonej procedury. Jednakże, to rozwiązanie nie zapewni takiego samego zakresu praw i świadczeń jak ochrona tymczasowa (np. dostępu do bezpłatnej opieki zdrowotnej).

Nowe przepisy wymagają, aby obywatele Ukrainy złożyli wniosek o numer PESEL UKR natychmiast po przybyciu do Polski, zamiast w ciągu 30 dni. Muszą także zaktualizować swoje dane w rejestrze PESEL UKR i potwierdzić tożsamość ważnym dokumentem podróży w dowolnym urzędzie gminy, jeśli otrzymali PESEL UKR na podstawie nieważnego paszportu, oświadczenia, Karty Polaka lub innych dokumentów.

Od 1 lipca 2024 roku system wsparcia dla obywateli Ukrainy ulegnie znacznym zmianom. Finansowanie zakwaterowania i pomocy materialnej dla uchodźców z Ukrainy, zwłaszcza tych w szczególnie trudnej sytuacji, będzie możliwe tylko poprzez umowy zawierane z odpowiednim wojewodą lub samorządem lokalnym działającym w imieniu wojewody.

Program 40+ (świadczenie pieniężne rekompensujące właścicielom prywatnych kwater kosztów zakwaterowania i wyżywienia uchodźców) nie zostanie przedłużony. Wsparcie finansowania jednorazowego świadczenia pieniężnego w wysokości 300 PLN zostanie stopniowo wycofane.

Wprowadzonych zostanie kilka istotnych zmian w obszarze edukacji. W tym: obowiązek szkolny dla dzieci obywateli Ukrainy, a jego przestrzeganie będzie powiązane z wypłatą świadczenia „800+” od roku szkolnego 2025/26.

1 W kontekście zmian legislacyjnych w Ukrainie, więcej informacji można znaleźć w: UNHCR (2024). Aktualizacje legislacyjne dotyczące przepisów związanych z przesiedleniami, Ukraina. Dostępne tutaj: LU_Jan-Feb_2024_ENG.pdf (unhcr.org).

METODOLOGIA & OGRANICZENIA

W tym cyklu w ramach IRC Protection Monitoring przeprowadzono 228 ankiet z uchodźcami powyżej 18. roku życia. Dodatkowo w ramach komponentu jakościowego badań, przeprowadzono 13 wywiadów eksperckich (KII). Monitoring prowadzono w trzech miastach: w Warszawie, Katowicach i Gdyni, jednak ponad 80% z respondentów stanowili uchodźcy w Warszawie.

Poprzez tzw. *Protection Monitoring* IRC regularnie zbiera i analizuje dane dotyczące potrzeb i bezpieczeństwa uchodźców z Ukrainy w Polsce, co pozwala na uchwycenie, jak ich sytuacja zmienia się w czasie. Celem monitoringu jest identyfikacja i analiza zagrożeń oraz trendów istotnych dla ochrony i wsparcia osób uchodźczych. Dzięki temu możliwe jest podejmowanie adekwatnych decyzji oraz projektowanie opartych na danych programów humanitarnych.

Wywiady przeprowadzane są w zróżnicowanych lokalizacjach, w tym w siedzibach lokalnych organizacji pozarządowych, centrach społecznościowych, miejscach zbiorowego zakwaterowania, punktach informacyjnych i pomocowych, miejscach tranzytowych oraz punktach rejestracyjnych. Analiza danych, w postaci raportu, publikowana jest kwartalnie i opiera się głównie na powyższych informacjach, uzupełnionych o źródła wtórne.

Wykorzystano podejście mieszane. Dane ilościowe z ankiet uzupełnione są zbiorem danych i analizą jakościową, głównie poprzez eksperckie wywiady częściowo ustrukturyzowane oraz grupy fokusowe.

IRC Protection Analysis Framework

Monitoring sytuacji uchodźców w Polsce opiera się na Ramach Analizy Ochrony (PAF). PAF to proces analityczny mający na celu identyfikację i zrozumienie zagrożeń związanych z ochroną praw uchodźców, aby informować strategię i odpowiedzi humanitarne.

Próba

Zastosowano nieprobabilistyczny, dogodny wybór próby.

Metody

Podejście mieszane (metody jakościowe i ilościowe) obejmowało:

- Ankiety indywidualne
- Półustrukturyzowane wywiady (KIIs)
- Obserwację uczestniczącą
- *Desk review*
- Analizę tematyczną i statystyczną

Ograniczenia

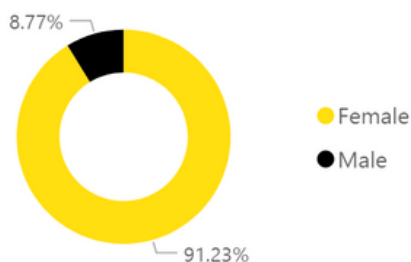
Uczestnicy zostali zidentyfikowani w wybranych lokalizacjach i poproszeni o zgodę na udział w wywiadzie, korzystając z ujednoliconego kwestionariusza ankiety. Wyniki przedstawione w tym raporcie należy interpretować w kontekście ograniczeń metodologii i kontekstu monitoringu.

- Zastosowano dogodny, nieprobabilistyczny dobór próby, dlatego wyniki te nie powinny być uogólniane na całą populację uchodźców w Polsce. Reprezentują one jedynie sytuację populacji ankietowanej, szczegółowo opisanej w sekcji „Danych Demograficznych”.
- Wszyscy respondenci byli obywatelami Ukrainy. W tym cyklu Monitoringu nie przeprowadzono ankiet z obywatelami państw trzecich (TCNs).
- Niektórzy uczestnicy nie mieszkają w miejscu, w którym przeprowadzono wywiad, wyniki mogą nie odzwierciedlać w pełni sytuacji w miejscu zamieszkania.

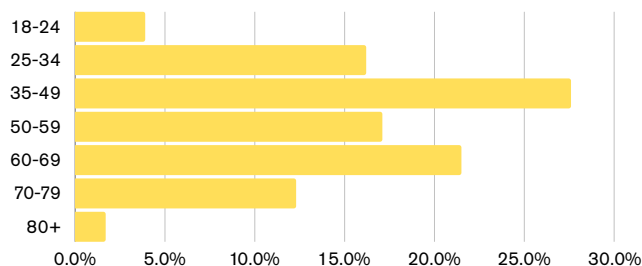
DANE DEMOGRAFICZNE

W tym cyklu, 91,2% uczestników stanowiły kobiety, a 8,8% mężczyźni. Najlichniesz grupa wiekowa w tym raporcie to osoby w wieku 35-49 lat, które stanowią 27,6% próby. Uchodźcy powyżej 50. roku życia stanowili 52,6% wszystkich respondentów.

Płeć

Wiek

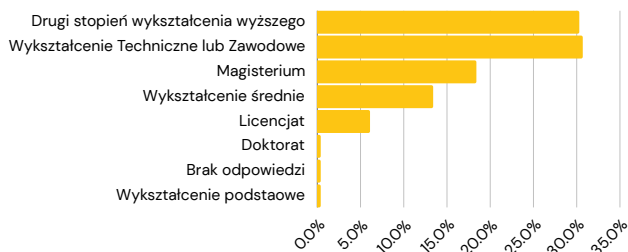
Data Przybycia

Większość respondentów przybyła na początku eskalacji konfliktu. W tym cyklu 43,4% osób przybyło do Polski w marcu, a 24% respondentów przyjechało między kwietniem a lipcem. Osoby, które przybyły po styczniu 2023 roku, stanowiły 13,4% respondentów.

Wykształcenie

Prawie 55,2% respondentów wskazało na wykształcenie wyższe. W czwartym kwartale 30,7% respondentów deklarowało posiadanie wykształcenia technicznego i zawodowego.

Edukacja

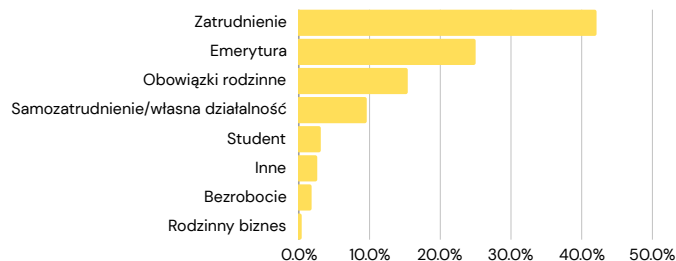
Miejsce pochodzenia w Ukrainie

Dane wskazują, że największa grupa uchodźców pochodzi z Kijowa, stanowiąc 16,2% respondentów, kolejnie z Charkowa (14%) i Chersonia (11%). Uchodźcy z regionu Doniecka stanowili 8,8%, z Dniepropietrowska 8,3%. Najwięcej nowo przybyłych osób (w 2023 roku) pochodziło z Chersonia (17%).

Działalność w Ukrainie

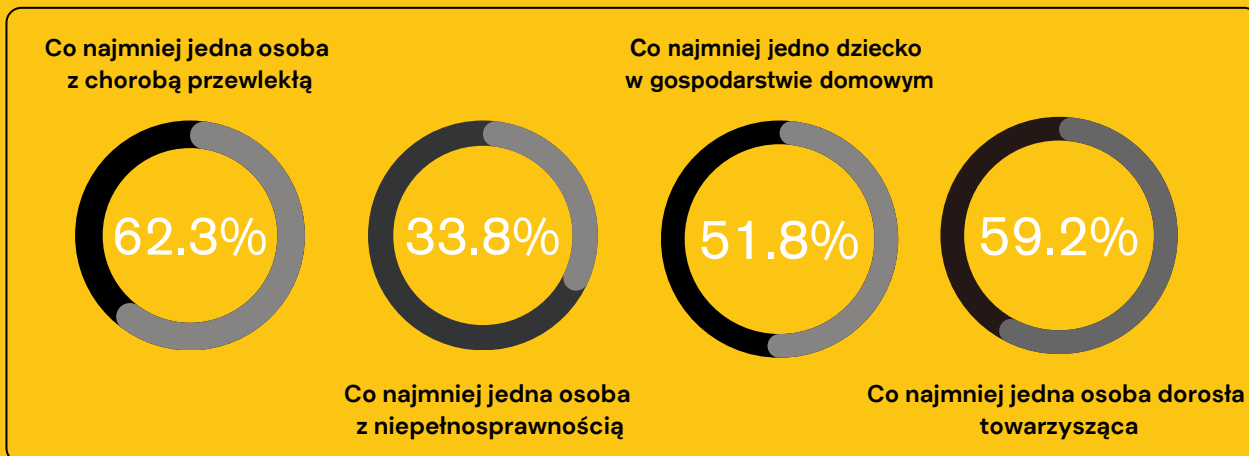
Przed opuszczeniem Ukrainy 42,1% respondentów było zatrudnionych. Niektórzy respondenci byli samozatrudnieni lub prowadzili własny biznes, stanowiąc 9,6%. Drugą co do wielkości grupą byli emeryci (25%). Prawie 15,4% respondentów koncentrowało się na obowiązkach rodzinnych. Tylko 1,8% respondentów było osobami bezrobotnymi w Ukrainie.

Główna działalność w Ukrainie

Skład Gospodarstwa Domowego

Średnia wielkość gospodarstwa domowego to rodzina licząca 3 osoby.
Największe gospodarstwo domowe obejmowało 9 osób.

Około 59,2% uczestników monitoringu podało, że towarzyszy im co najmniej jeden dorosły, a 51,8% gospodarstw uwzględnia co najmniej jedno dziecko.

W 13% przypadków wskazano, że rodzice dziecka pozostali w Ukrainie. Wielu respondentom towarzyszyła matka (24,1%) lub mąż/partner (21,4%). Inni towarzyszący członkowie rodziny to córki, żony/partnerki i synowie.

Około 33,8% gospodarstw domowych uwzględnia co najmniej jedną osobę z niepełnosprawnością.

W 62,3% mieszka co najmniej jedna osoba z chorobą przewlekłą. Co istotne, statystyki te mogą nie odzwierciedlać stanu zdrowia wszystkich respondentów.

Dostęp do Terytorium

Większość uchodźców podróżowała bezpośrednio przez polsko-ukraińską granicę, natomiast podróż 12% respondentów uwzględniała alternatywne trasy.

Te alternatywy obejmowały tranzyt przez kraje trzecie, w tym Rosję (20 osób), Łotwę (12 osób), Litwę (12 osób) i Białoruś (11 osób).

W tym cyklu, większa liczba respondentów (choć nadal marginalna) zgłaszała problemy podczas przekraczania ukraińskiej granicy (5,3% w Q4 2023 i 2,2% w Q1 2024).

Wśród tych osób 13 mężczyzn wspomniało o trudnościach związanych ze stanem wojennym. Pięciu uczestników zgłosiło inne incydenty, a kolejne trzy osoby napotkały trudności z powodu braku dokumentów.

Incydenty Opisane przez Uczestników podczas Przekraczania Granicy

- Uchodźcy doświadczyli aktów nękania podczas przekraczania obszarów tymczasowo kontrolowanych przez Rosję; na przykład rosyjskie siły zniszczyły akt urodzenia dziecka i wyśmiewały rodzinę.
- Intensywne kontrole na rosyjskich punktach kontrolnych obejmowały dokładne przeszukiwanie dzieci, rzeczy osobistych i pojazdów, z doniesieniami o ostrzeliwaniu pojazdów.
- Uchodźcy z tymczasowo okupowanych terytoriów Ukrainy zgłaszali szczególnie trudne okoliczności ucieczki.

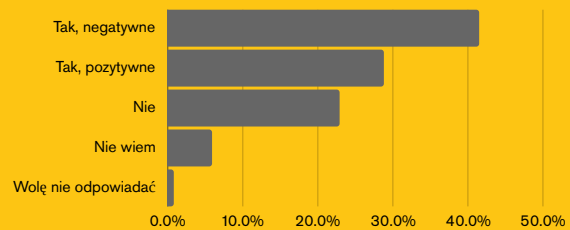
Problemy Napotkane przy Przekraczaniu Innych Granic

Spośród 27 osób, które przekroczyły inne granice, 8 zgłosiło napotkanie problemów. Wśród tych:

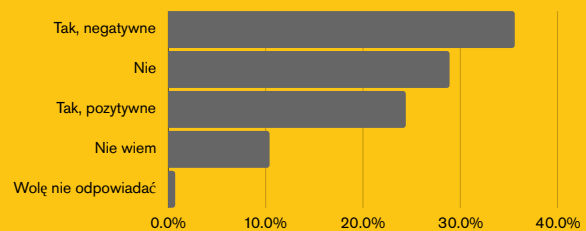
- Uchodźcy doświadczyli dokładnych kontroli i odczuwali psychiczne obciążenie związane z procesem uciążliwych filtracji na wskazanych granicach.
- Na Białorusi uchodźcom odmówiono podstawowych usług, takich jak jedzenie i dostęp do paliwa, a lokalni sprzedawcy odmawiali przyjęcia ukraińskich lub polskich kart kredytowych.
- Zgłoszono prowokacyjne przesłuchania i kontrolę telefonów.
- W szczególności na Krymie i Białorusi niektóre osoby napotkały poważne ograniczenia, w tym zakaz opuszczania kraju w przypadku jednego respondenta.
- Na rosyjskiej granicy i przy wjeździe na Krym osoby poddawano długim przesłuchaniom. Respondenci wskazali przypadek mężczyzny, który był przetrzymywany przez sześć godzin (bezprawnie przeszukano też jego telefon), oraz został rozebrany podczas kontroli.

Wsparcie Psychospołeczne

Zmiany w zachowaniu u dzieci po przymusowej migracji

Zmiany w zachowaniu u dorosłych po przymusowej migracji

Znacząca część respondentów zauważyła zmiany w zachowaniu członków gospodarstwa domowego od czasu przybycia do Polski. Ponad 40% respondentów zauważyło negatywne zmiany w zachowaniu dzieci, z kolei 25% odnotowało zmiany pozytywne.

Jeśli chodzi o dorosłych członków gospodarstwa domowego, 35% respondentów zauważyło negatywne zmiany w ich zachowaniu, 30% nie zauważyło żadnych zmian, 25% odnotowało pozytywne zmiany, a 10% nie miało pewności.

W kwestii wsparcia psychospołecznego (PSS), 44,4% respondentów wskazało, że otrzymało profesjonalne wsparcie, 34,6% nie otrzymało żadnego wsparcia, 8,6% polegało na nieformalnym wsparciu rodziny i przyjaciół, a 6,2% otrzymało je od wolontariuszy.

SYTUACJA W POLSCE

Edukacja i opieka nad dziećmi

Liczba osób, których dzieci w wieku przedszkolnym korzystają z jakiejś formy usług opieki, znacząco spadła (44,7%, w porównaniu do 80% w Q4). Dodatkowe komentarze wskazywały, że przyczyny tego stanu rzeczy obejmują wiek dzieci (zbyt młode, aby uczestniczyć w systemie szkolnym) oraz w czterech przypadkach brak dostępnych miejsc w przedszkolach.

Ponad 25% respondentów zgłosiło, że ich dzieci nie są zapisane do polskiego systemu edukacyjnego. Główne przyczyny, które podano, to preferencje rodziców dotyczące kontynuacji edukacji dzieci w ukraińskim systemie (online lub stacjonarnie).

Wyzwania obejmowały też trudności z adaptacją w polskich szkołach, zgłaszane przez rodziców, którzy próbowali zapisać swoje dzieci do ukraińskich szkół online lub offline. Niektóre dzieci nie uczęszczają do polskich szkół ze względu na problemy logistyczne, np. związane z brakiem szczepień.

Wywiady z przedstawicielami systemu edukacji i szkół, do których uczęszczają ukraińskie dzieci, podkreśliły kilka wyzwań. Należą do nich przeciążenie dzieci wynikające z łączenia systemów edukacyjnych lub dodatkowych zajęć w polskich szkołach. Wciąż zauważalny jest też brak wystarczającej liczby asystentów międzykulturowych i personelu wspierającego zajęcia w klasach przygotowawczych.

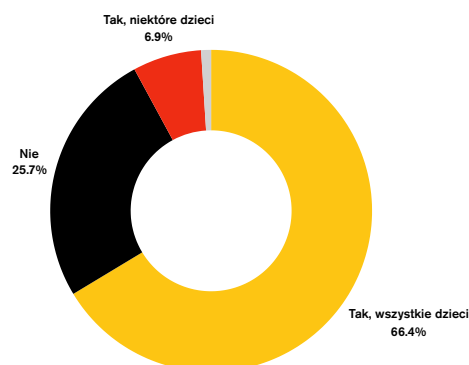
„Nauczanie języka polskiego obecnie trwa sześć godzin tygodniowo. Problemem jest to, że dzieci są coraz bardziej zmęczone. Mają wszystkie swoje regularne zajęcia plus te dodatkowe sześć godzin. Widzimy, że to nieustannie staje się obciążeniem. W innych szkołach zdarza się, że dzieci przestają uczęszczać na zajęcia, właśnie z tego powodu.” (Kil, przedstawiciel szkoły, Katowice)

Kolejnym wyzwaniem są rotacja dzieci i ciągłe zmiany ich miejsc zamieszkania. Przedstawiciele szkół zidentyfikowali również problemy w tranzycji między ósmą a dziewiątą klasą oraz w przygotowywaniu materiałów dla ukraińskich dzieci, zwłaszcza w kontekście zmian w obowiązującym prawie.

Dzieci zapisane do instytucji wychowania przedszkolnego

Dzieci w systemie edukacyjnym w Polsce

See more about the children out of school in the report of IRC, Care & Save the Children.
Available at: [Out-of-School-Report_en.pdf \(care.org\)](#)

„Musimy zająć się kwestią rotacji dzieci w systemie szkolnym. Mamy kilka takich przypadków, gdzie dzieci odchodzą, żegnają się, a potem wracają do nas. Znowu odchodzą, próbują szczęścia w inny miejscu, a potem wracają. W niektórych przypadkach miało to miejsce już trzy razy. Rodziny decydują się spróbować sił na przykład w Finlandii, nie udaje się, próbują we Wrocławiu, tam się nie udaje też i wracają do Gdyni. To ogromne wyzwanie dla dzieci, ale też dla szkoły.” (Kil, przedstawiciel szkoły, Gdynia)

SYTUACJA W POLSCE

Edukacja i opieka nad dziećmi

Pogłębione wywiady ujawniają wyzwania w edukacji, głównie związane ze zmianami w obowiązku szkolnym, zakomunikowane pod koniec 2023 roku. Od następnego roku szkolnego rząd Polski zamierza objąć obowiązkiem szkolnym wszystkie dzieci uchodźcze z Ukrainy. Celem tych zmian jest rozwiązanie problemu dzieci pozostających poza systemem edukacji. Potwierdza to raport IRC, Save the Children i Care (2024).

Dyrektorzy i dyrektorki szkół deklarują, że nie są przygotowani na te zmiany. Ponadto brakuje oficjalnej komunikacji w tym zakresie. Z perspektywy organizatorów edukacji trudności obejmują zapewnienie materiałów edukacyjnych, wprowadzenie języka ukraińskiego w szkołach i związane z tym kontrowersje oraz brak kadry do zapewnienia wysokiego poziomu nauczania dla wszystkich dzieci. Jest to powiązane z obecnym przeludnieniem szkół, gdzie klasy „mają aż 29 uczniów.” (KII, przedstawiciel szkoły, Katowice).

Wśród problemów, z jakimi borykają się dzieci w polskich szkołach, są dyskryminacja i *bullying*. Wybrzmiało to szczególnie w raporcie monitorującym sytuację dzieci uchodźców z Ukrainy w Polsce. Przypadki dyskryminacji i nękania są również potwierdzone przez indywidualne wywiady i komentarze uchodźców w tym cyklu.

Innym istotnym zagadnieniem wskazanym w raporcie z perspektywy dzieci jest trudna sytuacja ekonomiczna ich rodzin. Dzieci często wskazywały, że nie stać ich na obiady w szkolnych stołówkach. Potwierdza to jeden z wywiadów eksperckich z organizatorką edukacji.

„Nie wszyscy rodzice mogą sobie pozwolić na opłacenie obiadów w szkole. Był to okropny problem na samym początku. Gdyby nie organizacje i wysiłek nauczycieli oraz dyrektorów, te dzieci po prostu nie jadłyby w szkole. Nie chcemy, aby ukraińskie dzieci przychodziły i patrzyły, jak inni jedzą. Nadal mamy program wsparcia żywieniowego dla dzieci uchodźczych. Organizujemy również zbiórki na inne potrzeby, ale potrzeba szkolnych obiadów pozostaje najbardziej paląca. Bieda dociera do szkół. A szkoły pozostają osamotnione w reakcji na ten problem.” (KII, przedstawiciel szkoły, Gdynia)

Podkreślono również, że wzmocnienie wsparcia psychologicznego w szkołach jest kluczowe. Polski system wsparcia zdrowia psychicznego dla dzieci od dawna wymaga gruntownych zmian. Dzieci z doświadczeniami uchodźczymi (i nie tylko) powinny mieć łatwy dostęp do tego rodzaju pomocy. Zdaniem niektórych respondentów, wzmocnienie tego aspektu w szkołach jest opóźnione, ale niezbędne.

Na początku dzieci doświadczały przemocy w szkołach i *bullyingu*, głównie w młodszych klasach, ponieważ po prostu nie radziły sobie ze stresem i emocjami. Wsparcie psychologiczne jest potrzebne natychmiast. Niezbędna jest także specjalistyczna pomoc i oceny sytuacji tych dzieci, na przykład pod kątem autyzmu. W Ukrainie rozpoznawanie takich charakterystyk u dzieci jest minimalne. Zauważamy dużą liczbę niezdiagnozowanych osób z autyzmem w szkołach. Diagnozowane są tutaj. Konieczne będzie również usunięcie barier językowych w wsparciu psychologicznym, np. poprzez zatrudnienie psychologów posiadających odpowiednie umiejętności językowe” (KII, przedstawiciel szkoły, Katowice).

„Mamy dziewczynkę, która była świadkiem śmierci swojej rodziny. Jest wycofana, **straumatyzowana**, prawdopodobnie cierpi na PTSD i na początku spotkała się tutaj z dyskryminacją. Jak ma sobie poradzić bez dodatkowego wsparcia psychologicznego?” (KII, przedstawiciel ukraińskiej szkoły, Katowice).

Podczas wywiadów pojawiły się także pozytywne historie i przykłady udanej integracji z polskim systemem. W wielu przypadkach, jak wskazuje zarówno raport na temat sytuacji dzieci, jak i dane z pierwszego kwartału, dzieci chcą pozostać w Polsce i czują się komfortowo w polskim systemie edukacyjnym. Raport ten skupia się jednak na wyzwaniach w celu zidentyfikowania potencjalnych, koniecznych zmian.

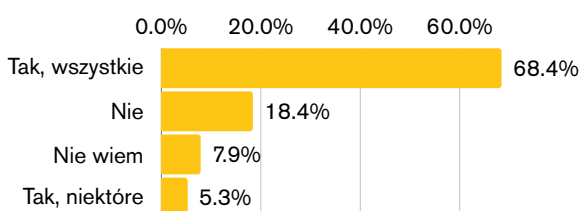
„Niektóre dzieci radzą sobie wyjątkowo dobrze. Odnoszą sukcesy w stosowanej informatyce na Uniwersytecie Jagiellońskim, w młodszych klasach, na zajęciach baletowych i w zawodach sportowych. Szkoły są z natury miejscem wsparcia dla dzieci. Ale z pewnością możemy zrobić więcej.” (KII, przedstawiciel szkoły, Warszawa).

SYTUACJA W POLSCE

Dostęp do dokumentacji i benefitów

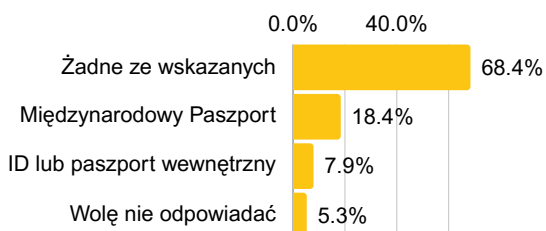
Większość uczestników, czyli 82,6%, posiada wszystkie niezbędne dokumenty, podczas gdy około 15,2% zgłosiło brak międzynarodowego paszportu. Spośród nich 68% wskazało, że uzyskanie brakującej dokumentacji jest możliwe.

Czy możesz uzyskać brakujące dokumenty?

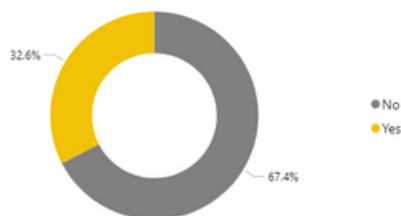
W poprzednich cyklach jednym z głównych zauważalnych zagrożeń było zakończenie ważności numeru PESEL UKR i związany z tym dostęp do świadczeń socjalnych. Wszyscy respondenci posiadają numer PESEL UKR. Niemniej jednak, prawie 19% musiało ponownie składać wnioski o PESEL UKR przynajmniej raz, z czego 19,3% napotkało trudności w tym procesie. Najczęściej zgłaszanym problemem były długie czasy oczekiwania lub kolejki (65,4%), a mniejsza liczba osób wskazywała na dyskryminację w tym procesie (9,6%).

Czy Tobie lub członkom Twojego gospodarstwa domowego brakuje jakichkolwiek dokumentów tożsamości?

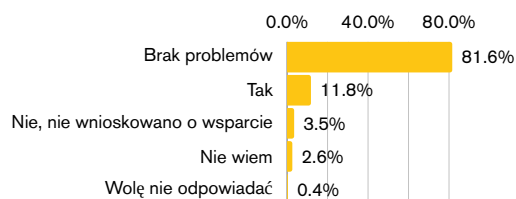
Zawieszono prawa

Trudności po powrocie do Polski, po wizycie w Ukrainie i zawieszenie świadczeń socjalnych

W poprzednich cyklach zaobserwowano negatywny trend zawieszania świadczeń socjalnych, najczęściej w wyniku krótkich wizyt w Ukrainie.

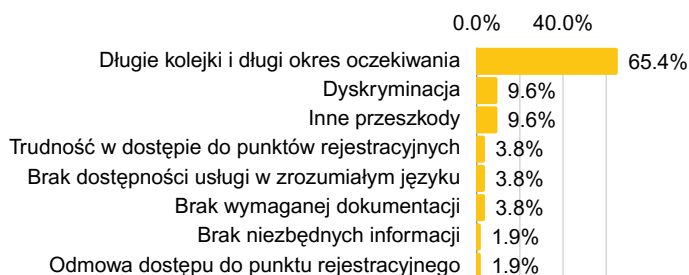
Utrudniony dostęp do benefitów społecznych

W pierwszym kwartale mniejsza liczba respondentów (32%, w porównaniu do 50% w czwartym kwartale) zgłosiła takie trudności. Wśród tych wskazywano na zawieszenie wypłaty kluczowego wsparcia, takiego jak program 500 Plus (zastąpiony programem 800 Plus w lutym 2024 roku). Sytuacja dotyczyła 21 respondentów.

Zazwyczaj wynika to z błędnego pozbawienia statusu UKR, uprawniającego do opieki medycznej i pomocy społecznej. Uchodźcy z Ukrainy zgłaszali przypadki utraty statusu UKR, mimo że nie opuścili Polski na okresy przekraczające 30 dni (RPO, 2023). Brak statusu UKR wiąże się z utratą uprawnień, takich jak dostęp do opieki medycznej, świadczeń i pomocy społecznej.

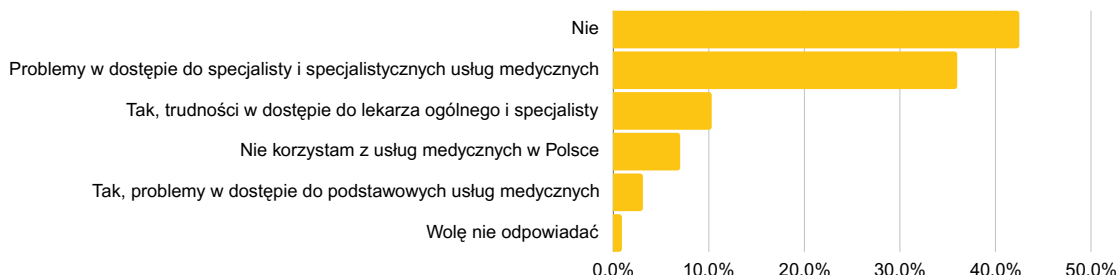
Trudności przy aplikowaniu bądź ponownym wnioskowaniu o PESEL

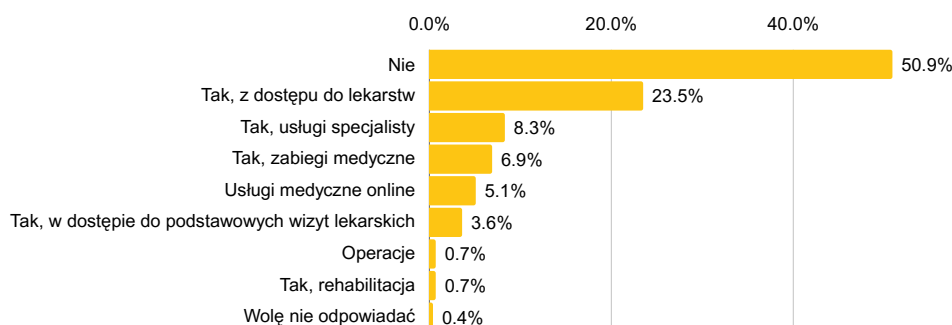
SYTUACJA W POLSCE

Dostęp do służby zdrowia

Czy Ty lub którykolwiek z członków Twojego gospodarstwa domowego napotkaliście trudności z dostępem do usług medycznych w Polsce?

Czy Ty lub którykolwiek z członków Twojego gospodarstwa domowego korzystaliście z usług medycznych w Ukrainie od momentu przybycia do Polski?

Ponad 42,5% respondentów nie napotkało trudności w dostępie do służby zdrowia w Polsce. Niemniej jednak, prawie 50% wciąż zmagало się z problemami dotyczącymi dostępności usług specjalistycznych oraz lekarzy ogólnych.

Więcej respondentów w pierwszym kwartale wyjechało do Ukrainy, aby skorzystać z usług medycznych (około 48%, w porównaniu do 23% w czwartym kwartale). Jako powody wskazywano trudności z dostępem lub jakością usług w Polsce, szczególnie związane z długim czasem oczekiwania.

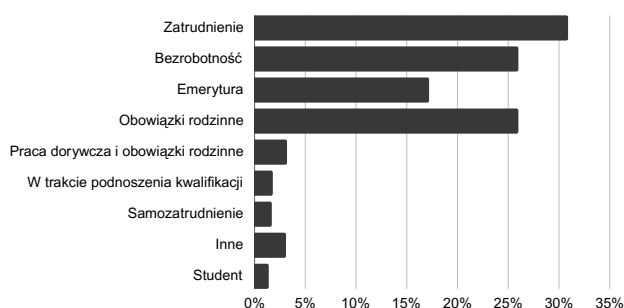
Warto zaznaczyć, że 23,5% respondentów odwiedziło Ukrainę w celu zakupu leków.

SYTUACJA W POSLCE

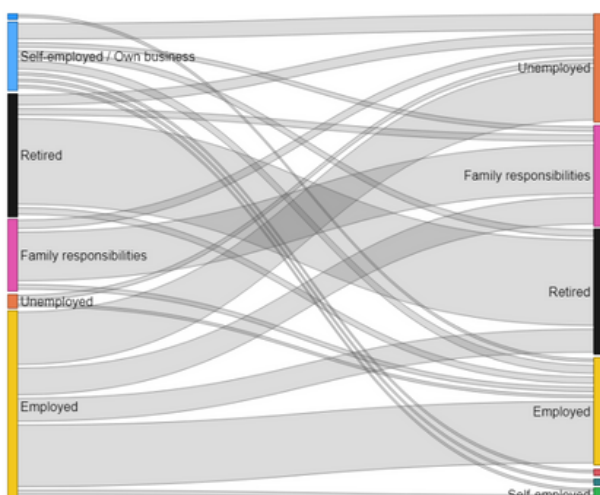
Sytuacja ekonomiczna i działalność zawodowa w Polsce

Dane wskazują na istotne różnice między głównymi aktywnościami ukraińskich uchodźców przed opuszczeniem Ukrainy a ich obecną sytuacją zawodową w Polsce. Wynika z nich znacząca zmiana: z wysokiego poziomu zatrudnienia w Ukrainie do wyższych wskaźników bezrobocia i emerytur w Polsce.

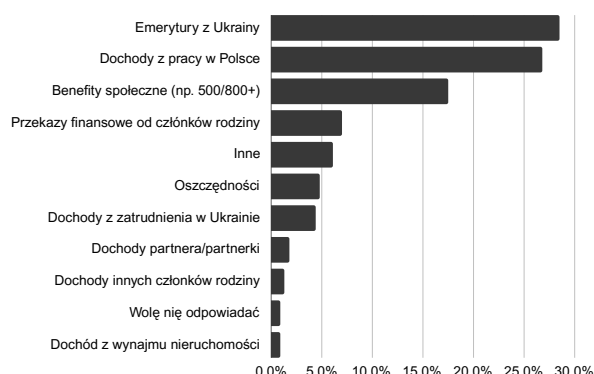
Przed opuszczeniem Ukrainy znaczna część respondentów (42,1%) była zatrudniona, a 25% stanowiły osoby na emeryturze. Bezrobocie wynosiło zaledwie 1,8%, a niewielka część (0,4%) wspierała rodzinne przedsiębiorstwa. Obecnie największa grupa identyfikuje się jako emeryci (27,2%), a bezrobocie wzrosło istotnie do 22,4%. Zatrudnienie spadło znacząco – tylko 20,2% respondentów jest obecnie zatrudnionych, co stanowi spadek w porównaniu do liczby zatrudnionych w Ukrainie.

Z danych wynika, że sytuacja osób zatrudnionych w Ukrainie zmieniła się na wiele sposobów po przybyciu do Polski: 28 z respondentów jest teraz bezrobotnych, 33 pracuje, 14 zajmuje się głównie obowiązkami rodzinnymi, a 12 przeszło na emeryturę. Osoby, które były bezrobotne w Ukrainie, w większości pozostają bezrobotne w Polsce, z wyjątkiem jednej osoby, która znalazła zatrudnienie.

Najczęściej wskazywanym źródłem utrzymania są emerytury (z Ukrainy) – 28,5% respondentów. Na drugim miejscu znalazły się dochody z pracy w Polsce – 26,8%. Na trzecim miejscu wskazano świadczenia socjalne, takie jak 500 plus (lub 800 plus po niedawnych zmianach). W poprzednich cyklach świadczenia te były wskazywane najczęściej.

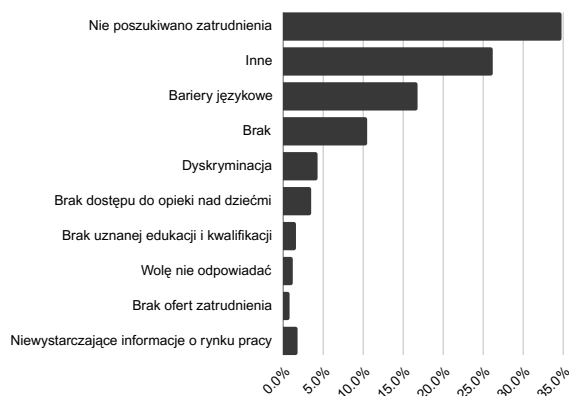

Wyzwania w znalezieniu zatrudnienia

W niektórych przypadkach (34,8%) respondenci wskazali, że nie doświadczyli problemów, ponieważ nie poszukiwali aktywnie zatrudnienia. Jednocześnie bariery językowe pozostają jednym z największych wyzwań (16,8%). Z wywiadów KII wynika, że problemem nie jest liczba ani dostępność kursów językowych, ale adekwatność ich poziomu.

W tym cyklu tylko 12% respondentów wskazało problemy w miejscu pracy związane z brakiem umów, różnicami w wynagrodzeniach lub warunkach pracy w porównaniu z innymi pracownikami oraz innymi formami dyskryminacji. W poprzednim cyklu monitoringu problem ten zgłaszało ponad 60% respondentów.

Problemy w znalezieniu zatrudnienia

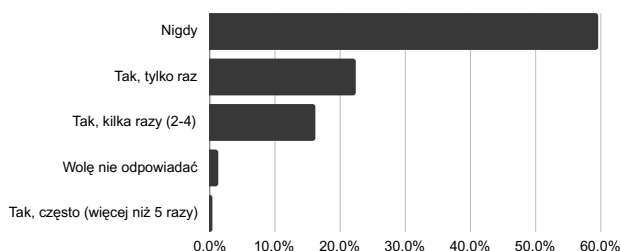

SYTUACJA W POLSCE

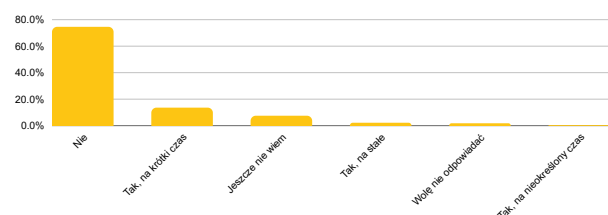
Intencje i powroty

Okolo 60% respondentów nie wyjeżdżało okazjonalnie do Ukrainy od momentu przybycia do Polski. Okolo 22% wróciło tylko raz, a 16,2% odwiedziło Ukrainę 2-4 razy (w porównaniu do 6% w czwartym kwartale). Główną motywacją tych wizyt w pierwszym kwartale była potrzeba odwiedzenia krewnych/przyjaciół lub uzyskanie dokumentów. Tylko sześciu respondentów i respondentek odwiedziło Ukrainę w celu skorzystania z opieki zdrowotnej w ciągu ostatnich trzech miesięcy.

Czy podróżowałeś/aś do Ukrainy od czasu przyjazdu do PL?

Plany wizyty w Ukrainie w przeciągu kolejnych 3 miesięcy

Obecnie 74,6% respondentów nie planuje powrotu do Ukrainy w ciągu najbliższych trzech miesięcy, podczas gdy okolo 14% zamierza udać się na krótką wizytę. Spośród tych, którzy nie planują powrotu, 94,3% pozostanie w Polsce.

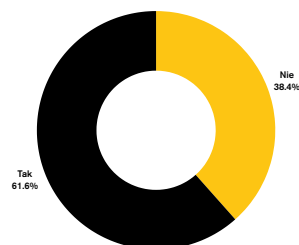
Spójność i akceptacja społeczna

Blisko 86% respondentów czuje się całkowicie lub w dużej mierze akceptowanych przez lokalną społeczność. Jednakże zauważalne są napięcia wśród ukraińskiej społeczności w Polsce. Ponad 36% osób doświadczyło konfliktów lub napięć wewnątrz ukraińskiej społeczności, głównie z powodu używanego języka (23,4%).

Niektórzy respondenci wspomnieli o dyskryminacji pomiędzy uchodźcami pochodzącymi z różnych regionów Ukrainy lub społecznością Romską.

Jednak w większości przypadków napięcia i spory wynikały ze wspólnego życia w zbiorowych ośrodkach zakwaterowania, co często prowadziło do frustracji. Wśród tych sytuacji odnotowano kilka przypadków kradzieży w zbiorowych ośrodkach zakwaterowania.

Czy doświadczyłeś/aś jakichkolwiek napięć lub konfliktów w obrębie społeczności ukraińskiej w Polsce?

„Czasami ludzie mówią, że nie powinno mnie tu być, bo jestem ze Lwowa, ale tam rakiety też latają nad moją głową!” (Kobieta, Warszawa)

„Problemy głównie wynikają z powodu naszego codziennego życia w ośrodku dla uchodźców” (Kobieta, Warszawa).

Bezpieczeństwo

Prawie 91,6% respondentów wskazało, że czują się bezpiecznie lub bardzo bezpiecznie w Polsce, podczas gdy tylko 6% zgłosiło brak poczucia bezpieczeństwa. Istotnie, respondenci postrzegali to przez pryzmat "fizycznego bezpieczeństwa", na które wpływa brak działań wojskowych, stanowiący kluczowy czynnik determinujący ich sytuację.

Mimo to, poczuciu bezpieczeństwa fizycznego często towarzyszy niepewność emocjonalna, wynikająca z tymczasowości i braku stabilności w kontekście zakwaterowania, statusu prawnego, zatrudnienia oraz dostępu do opieki zdrowotnej.

Uczestnicy monitoringu, którzy wskazali na poczucie niebezpieczeństwa, wyrazili obawy dotyczące swojej przyszłości. Niepewność społeczna stanowi istotne wyzwanie, zwłaszcza dla tych, którzy mieszkają w zbiorowych punktach zakwaterowania, gdzie środowisko wydaje się niestabilne i niebezpieczne.

POTRZEBY

Pilne potrzeby

W pierwszym kwartale najpilniejszymi potrzebami pozostaje dostęp do służby zdrowia (14%), zatrudnienie (13,5%) oraz pomoc materialna (13,2%). Zakwaterowanie zajmuje piąte miejsce z wynikiem 10,8%. W większości przypadków wskazano inne potrzeby (22,5%).

Komentarze zebrane w ramach monitoringu ochrony ujawniają szeroką gamę niezaspokojonych potrzeb, wykraczających poza podstawowe potrzeby. Obejmują zróżnicowane aspekty dobrostanu, integracji i rozwoju osobistego uchodźców, w tym:

- **Usługi medyczne:** istnieje duże zapotrzebowanie na specjalistyczne usługi medyczne, w tym dostęp do specjalistów, badania medyczne dla dzieci z autyzmem oraz leczenie schorzeń takich jak epilepsja. Długie czasy oczekiwania i wysokie koszty związane z usługami pozostają problemem.
- **Kursy języka polskiego:** są często wspomniane, co wskazuje na potrzebę bardziej zaawansowanych kursów (od poziomu B1).
- **Usługi stomatologiczne i laryngologiczne:** Zapotrzebowanie na leczenie stomatologiczne i aparaty słuchowe wskazuje na specyficzne potrzeby zdrowotne, niezaspokojone prawdopodobnie ze względu na koszty i ich dostępność.
- **Odpowiednie zakwaterowanie:** wielu uchodźców wyraża potrzebę stabilnego zakwaterowania i opcji mieszkań socjalnych, podkreślając problemy z obecnym miejscem zamieszkania. Wśród tych głównie nieadekwatne warunki. Dotyczy to głównie osób przebywających w zbiorowych ośrodkach zakwaterowania.
- **Adekwatne warunki życia:** wskazywanie na potrzebę osobnych przestrzeni z własnymi łazienkami odzwierciedlają trudności i uciążliwość w odnalezieniu się w zbiorowym zakwaterowaniu i przeludnionych mieszkaniach, zwracając uwagę na potrzebę większej prywatności i (minimalnego nawet) komfortu.
- **Wsparcie edukacyjne:** Respondenci informowali o potrzebie większej liczby dodatkowych zajęć edukacyjnych dla dzieci. Wskazywano na obawy dotyczące barier językowych w szkołach oraz potrzeba dostępu do przedszkoli i uniwersytetów.
- **Szkolenia zawodowe i wsparcie biznesowe:** zgłaszana jest potrzeba wsparcia w znalezieniu zatrudnienia, zakładaniu własnej działalności gospodarczej oraz udziału w kursach kwalifikacyjnych, aby poprawić perspektywy zawodowe i niezależność ekonomiczną.
- **Wsparcie finansowe:** respondenci zgłaszają konieczność uzyskania wsparcia finansowego na pokrycie podstawowych potrzeb, takich jak żywność, odzież i pieluchy, a także na specyficzne wydatki, takie jak zakup biletów umożliwiających dalszą migrację (np. do Kanady) lub pomoc członkom rodziny w ewakuacji z Ukrainy.
- **Dokumentacja i pomoc prawna:** nieustannie istnieje potrzeba tłumaczeń przysięgłych dokumentów. Wsparcie jest także potrzebne w zrozumieniu lokalnych przepisów oraz poruszaniu się w procedurach administracyjnych.
- **Usługi w zakresie zdrowia psychicznego:** wsparcie psychologiczne jest niezbędne, co potwierdzają prośby o dostęp do psychologów oraz obawy związane ze stresem wynikającym z adaptacji do nowego środowiska.
- **Aktywności rekreacyjne:** pragnienie uczestnictwa w zajęciach kulturalnych i sportowych oraz innych formach zaangażowania społecznego sugeruje potrzebę rozwoju, wytnienia, integracji i możliwości twórczej ekspresji.

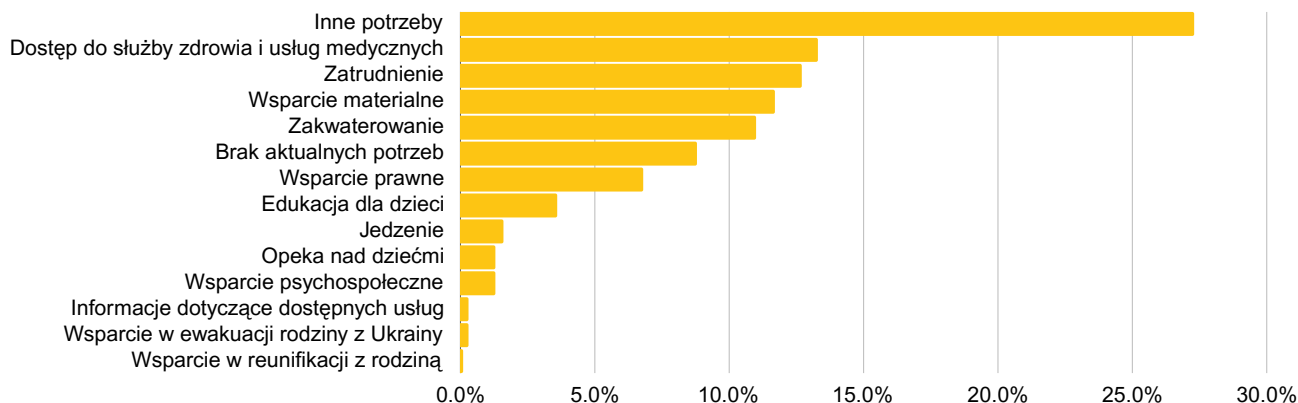
„Musimy zmienić miejsce zamieszkania. Moja babcia ma 85 lat, ja jeszcze sobie radzę, ale dla niej to wszystko jest za trudne” (Kobieta, 35–49 lat, Warszawa).

„Potrzebuję mojej rodziny razem ze mną” (Kobieta, 35–49 lat, Katowice).

„Chciałabym więcej się socjalizować i wychodzić do ludzi, bo w zbiorowym zakwaterowaniu mamy tu tylko matki z dziećmi. Nie ma tu przyjaciół, nie ma zajęć sportowych, takich jak badminton, zawody, coś, co pozwalałoby nie myśleć o okropnych rzeczach. Może brakuje też jakiegoś klubu kulturalnego, gdzie moglibyśmy grać na gitarze, śpiewać. Nie mam jak i gdzie uwolnić wszystkich tych emocji” (Kobieta, 35–49 lat, Warszawa).

POTRZEBY

Pilne potrzeby

Potrzeby informacyjne

Potrzeby informacyjne pozostają niezmiennie: oprócz informacji na temat zatrudnienia i ofert pracy (12,7%), dotyczą one wsparcia finansowego (13,3%) oraz dostępu do usług medycznych (11%). Tym razem wielu respondentów wskazało, że nie ma żadnych potrzeb informacyjnych (27,3%).

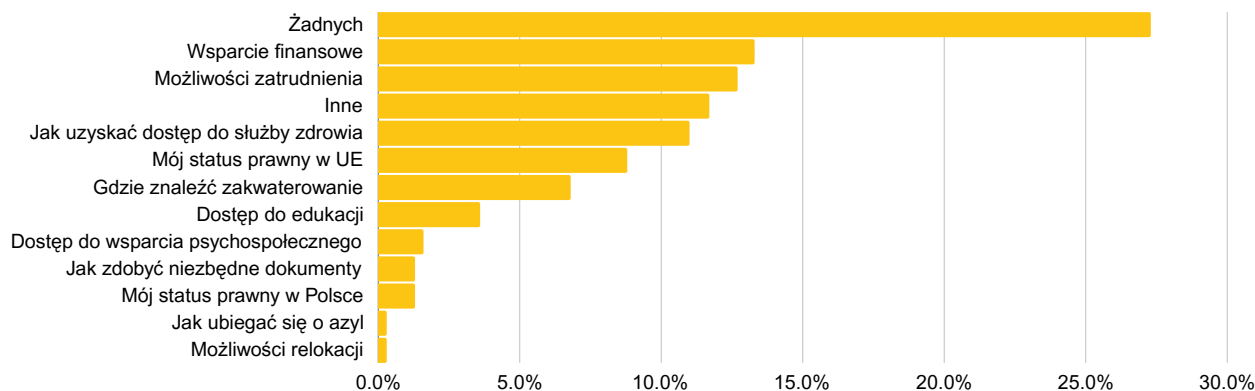
Wywiady z ekspertami podkreśliły, że uchodźcy wciąż potrzebują informacji na temat uzyskiwania orzeczeń o niepełnosprawności, etapów rekrutacji do szkół i na uniwersytety, miejsc, gdzie można szukać pomocy w przypadkach przemocy domowej oraz wsparcia psychologicznego dla dzieci.

„Ludzie czasami delikatnie pytają, gdzie zgłaszać przemoc domową. Ogólnie jednak przyzwyczaili się do myśli, że jeśli masz problem, musisz go rozwiązać sam i ratować się samodzielnie.” (KII, lokalna NGO, Gdynia).

W pierwszym kwartale pojawiły się coraz częstsze wzmianki o braku wiedzy na temat zmieniających się przepisów (Specustawy) oraz ich wpływu na sytuację uchodźców w Polsce. W 8 z 13 wywiadów z ekspertami odnotowano też większe zainteresowanie legalizacją pobytu.

„W kontekście legalizacji pobytu czasami ludzie po prostu nie wiedzą, jak wypełnić wnioski o Kartę Pobytu. Czasami proces jest już w toku, ale nie wiedzą, jak go dokończyć. Dodatkowo zdarza się, że osoby nadal nie znają różnicy między umową o pracę, umową zlecenia, umową o dzieło, itp.” (KII, lokalna NGO, Gdynia).

Potrzeby informacyjne

WNIOSKI

Ryzyko eksmisji i/lub bezdomności

Pod koniec kwietnia 2024 roku szacowano, że około 40 000 osób przebywało w ośrodkach zakwaterowania zbiorowego, kontraktowanych przez władze miejskie lub wojewódzkie (UNHCR, 2024b).

Wśród uczestników monitoringu, 43% z nich wskazało, że aktualnie wynajmuje mieszkanie. Drugą największą grupą respondentów były osoby zamieszkujące ośrodki zbiorowego zakwaterowania (40%). Ponad 37% osób nie ma określonego limitu czasu, przez który może pozostać w aktualnym miejscu zamieszkania. Jednakże, niemal 37% respondentów, może pozostać w danym miejscu nie dłużej niż 6 miesięcy. Znaczna część osób wskazuje na czas krótszy niż 3 miesiące (22,8%). Wśród tych, ponad 84% osób przebywa aktualnie w ośrodkach zakwaterowania zbiorowego.

Co więcej, w tej grupie osób, około 20% respondentów wskazało, że nie wiedzą jak długo będą mogli pozostać w danym miejscu. Co istotne, nawet wśród osób samodzielnie wynajmujących mieszkanie ponad 10% z nich deklaruje, że nie może pozostać tam dłużej niż 6 miesięcy. Oznacza to, że nawet bardziej stabilne formy zakwaterowania naznaczone są niepewnością i tymczasowością.

Respondenci w 37% przypadków nie płacą aktualnie za zakwaterowanie. W tym żadna z osób w ośrodkach zakwaterowania zbiorowego nie płaci tam za pobyt.

Jeśli chodzi o plany, w sytuacji potrzeby zmiany zakwaterowania, 31,6% zdecyduje się na wynajem w innym miejscu, około 21% nie wie, co wtedy zrobi, 13,6% będzie poszukiwało innego darmowego zakwaterowania, a prawie 17% osób deklaruje, że powróci do Ukrainy.

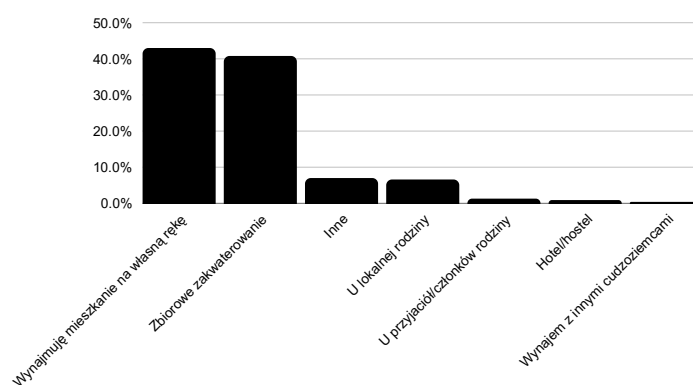
Należy też zwrócić uwagę na miejsce zamieszkania tych osób w Ukrainie, przed przymusową migracją do Polski. Wśród tych, deklarujących powrót do Ukrainy było pięć osób z obszaru Zaporozża, cztery z regionu Doniecka, i pięć z Chersonia.

Dane odzwierciedlają wysoki poziom niepewności wśród respondentów, wskazując na znaczące ryzyka związane z niestabilnością mieszkaniową, ekonomiczną wrażliwością oraz brakiem długoterminowych rozwiązań. Zależność od bezpłatnego zakwaterowania wiąże się z niepewnością, zwłaszcza w kontekście potencjalnych zmian w programach finansowania i wsparcia dla uchodźców z Ukrainy.

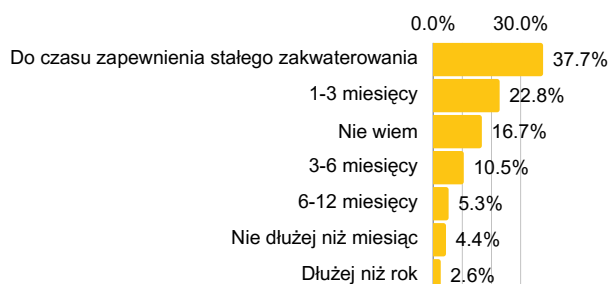
Tylko połowa osób wynajmujących mieszkanie płaci czynsz samodzielnie. Zmiany lub redukcje w programach wsparcia finansowego (np. 40+) mogą prowadzić do zwiększonego ryzyka eksmisji i bezdomności.

Prekariat i tymczasowy charakter obecnych warunków mieszkaniowych stanowią poważne zagrożenia dla praw uchodźców i ich bezpieczeństwa. Wymaga to trwałych interwencji w celu zapewnienia zrównoważonych, bezpiecznych i długoterminowych rozwiązań w zakresie zakwaterowania.

Gdzie aktualnie mieszkasz?

Jak długo możesz zostać w aktualnym zakwaterowaniu?

WNIOSKI

Ryzyko eksmisji i/lub bezdomności

„Kwestia zakwaterowania jest nieustannie zamiatana pod dywan. Likwidacja miejsc zbiorowego zakwaterowania? Wszystko odbywa się po cichu. Nikt nikogo nie eksmitował, wszyscy nagle sami zrezygnowali – tak słyszymy. Przy tym kwoty opłat za miejsce w „zbiorówce” są absurdalne. Proszę sobie wyobrazić – ktoś mieszka w zatłoczonym akademiku, w pokoju z 8 innymi osobami, i proszą tę osobę, żeby płacić 1800 złotych. Presja opuszczenia tych miejsc jest coraz większa, łączy się z presją znalezienia sobie innego mieszkania. Presja wzrasta też wobec osób zajmujących się problemem potencjalnej bezdomności. Służby zajmujące się bezdomnością unikają tego problemu „jak diabeł wody święconej” (Przedstawiciel koordynacji Sektora Organizacji Pozarządowych, Katowice, KII).

Ryzyko bezdomności i niepewność w zakresie zakwaterowania było sygnalizowane na przestrzeni ostatnich trzech raportów kwartalnych IRC. Czynniki kształtujące ryzyko widoczne są także w tym cyklu Protection Monitoring. Potwierdzają to dane UNHCR, czy IOM, oraz organizacji lokalnych, działających na rzecz uchodźców i osób migranckich w Polsce.

Jak wskazali respondenci w 6 wywiadach eksperckich, sytuacja w zbiorowym zakwaterowaniu staje się coraz bardziej problematyczna. Wśród problemów wymienia się: nieadekwatne warunki sanitarne i mieszkaniowe oraz brak dostępu do podstawowych usług i potrzeb (wskazano np. na brak jakichkolwiek środków higienicznych).

Innym alarmującym sygnałem jest przeludnienie w ośrodkach i brak prywatności. Doniesienia dotyczące ośrodków zbiorowego zakwaterowania dotyczą też nieadekwatnych kosztów za miejsce w ośrodkach. Ceny wahają się od 1600 PLN do 1800 PLN w wypowiedziach respondentów. Potwierdza to raport Konsorcjum Migracyjnego, wskazujący na te dysproporcje i wyzwania (Konsorcjum Migracyjne, 2023).

Oprócz presji i wyzwań stojących przed uchodźcami w miejscach zbiorowego zakwaterowania, uchodźcy mierzą się z przeszkodami na rynku wynajmu. Wskazuje się głównie na wysokie ceny, które to „stwarzają trudności nawet dla obywateli Polski” (KII, przedstawiciel lokalnego NGO, Warszawa). Problem dotyczy szczególnie samotnych matek z dziećmi, będących często jedynymi żywicielkami rodziny oraz osób starszych, utrzymujących się z emerytur.

„Jedna z matek była w tak trudnej sytuacji ekonomicznej, że musiała wrócić do Ukrainy. Inna z kobiet mówi, że nie stać ją na wynajem mieszkania i nie wie, co ma robić. Słyszymy to od rodziców, kiedy zabierają dzieci ze szkoły, próbują swoich szans w Niemczech, później wracają. Bardzo ciężko tutaj z wynajmem, a do tego dochodzi dyskryminacja na rynku mieszkań” (Przedstawiciel władz szkolnych, Gdynia, KII).

„Nie zominajmy o kwestiach dostępu do mieszkań. Ci, z którymi pracujemy na Uniwersytecie, przebywający wciąż w naszych akademikach – bardzo chcieliby się przecież od nich uwolnić. Ale ceny na rynku nieruchomości są ‘nie do przeskoczenia’. Zmieniły się po pandemii i po wojnie. Wysokie czynsze są niezwykłą przeszkodą, w sytuacji uchodźców” (KII, Przedstawiciel Uniwersytetu, Katowice).

Dodatkowo, dostępność mieszkań dla osób z Ukrainy staje się coraz bardziej ograniczona z powodu dyskryminacji. Media donoszą o ogłoszeniach jasno stwierdzających: „wynajem mieszkania – nie dla Ukraińców”. Problem ten szczególnie dotyka ukraińskich Romów.

Respondenci zwracają również uwagę na lekceważenie znaczenia bezpiecznego zakwaterowania dla uchodźców. Komunikacja dotycząca zamykania ośrodków zakwaterowania zbiorowego jest niewystarczająca. Przykładem, który to obrazuje, było nagłe zamknięcie ośrodka dla uchodźców romskich w Widnej Górze (Kulczycka, 2024).

WNIOSKI

Ryzyko eksmisji i/lub bezdomności

„Jeśli chodzi o potencjalny wzrost liczby osób bezdomnych wśród uchodźców – na co trzeba być przygotowanym – miejsca mamy zapewnione owszem, ale nie dla tysięcy osób, które aktualnie przebywają w zbiorowym zakwaterowaniu. Jest to sytuacja trudna, bo wydaje się, że problem znika z pola widzenia. Ci, którzy mogą, to wrócą do Ukrainy, albo pojadą na Zachód. Znikają z naszych radarów, bo wcale nie ma woli i intencji, aby ich szukać” (Punkt Opieki Społecznej, Katowice, KII).

„Są dwie grupy bezdomnych osób, z którymi się mierzymy. Bezdomni tutaj i bezdomni tam, w Ukrainie. Szykujemy pomoc dla osób w kryzysie bezdomności wraz z innymi organizacjami. Przy rozdawaniu posiłków widzimy, że pojawiają się też osoby z Ukrainy. Czasami jeden posiłek u nas, to 10 zł mniej wydatku i wielka oszczędność dla niektórych z tych osób. Przychodzą też osoby starsze. Mamy z nimi kontakt, bo prowadzimy też kluby seniorów. Uchodźców z Ukrainy widzimy też w punktach medycznych dla osób bez domu. To samo staramy się robić w Ukrainie, gdzie problem jest bardzo widoczny” (KII, przedstawiciel NGO, Katowice)

Eksperti wskazują też, że dodatkową przeszkodą jest brak regulacji dotyczących odpowiedzialności za finansowanie wsparcia wobec osób uchodźczych w kryzysie bezdomności, na poziomie odpowiednich jednostek opieki społecznej.

„Osoby w kryzysie bezdomności przyjeżdżają do nas z innych miast, np. z Chorzowa. Przecież nie powiemy im, że mają wracać do swojego miasta. Ktoś z kolei musi za to wsparcie zapłacić. Do Rudy Śląskiej nie będziemy wysyłać faktury na 10 zł. Pokrywają to zatem inne nasze środki. Zgodnie z zasadami finansowania, z podatków rzecz jasna i różnych innych opłat, działania opieki społecznej w zakresie np. bezdomności powinny służyć mieszkańcom Katowic, a służyć nie tylko im. Nie zapytam przecież osoby z Ukrainy, w ciężkiej sytuacji, czy przyjechał po pomoc z Kędzierzyna czy Wrocławia. Jeśli potrzebuje tej pomocy, to jej udzielamy.” (Przedstawiciel lokalnych władz, Katowice).

„Wszyscy mają jakiś deadline, ale nie wiedzą, kiedy on nastąpi. Osoby zgłaszają się do nas i mówią „dzisiaj jestem jeszcze tutaj, ale jutro mogę być bezdomny” (Przedstawiciel Lokalnego NGO, Katowice).

Wskazuje się, że potrzebna jest dokładna informacja o osobach przebywających w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania, o ich możliwościach i alternatywach. Niezbędna jest komunikacja i dokładny obraz sytuacji.

Wyzwaniem w przygotowaniu się do potencjalnego zarządzania problemem bezdomności wśród uchodźców jest też brak wiedzy dotyczącej dokładnej ilości osób przebywających na terenie danego miasta.

„Problem jest taki, że my nie wiemy nawet, ile tych osób jest na terenie poszczególnych miast, szczególnie dużych takich jak Warszawa czy Katowice” (Punkt Opieki Społecznej, Katowice KII).

Rezonuje to z wywiadami z lokalnymi władzami, wskazującymi na brak wiedzy także w zakresie dokładnej liczby mieszkańców, także tych uchodźczych.

Zapewnienie odpowiednich warunków mieszkaniowych jest chronione na poziomie międzynarodowym, europejskim[1] i krajowym[2]. Mieszkanie jest uznawane za kluczowy element systemu ochrony praw człowieka. Gwarancja wsparcia w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli Ukrainy jest również uwzględniona w Specustawie (Art. 12). Jej pierwszym filarem jest zakwaterowanie organizowane przez organy administracji publicznej.

W świetle tej ustawy kompetencje wojewodów w zakresie udzielania pomocy obywatelom Ukrainy nie wykluczają kompetencji innych organów. Raport Konsorcjum Migracyjnego potwierdził pluralizm w zarządzaniu strukturami zbiorowymi. Istotne jednak, że w ocenie respondentów monitoringu IRC – zarówno z perspektywy władz lokalnych, jak i lokalnych organizacji – wciąż brakuje należytej wymiany informacji i kompetencji w tym zakresie.

WNIOSKI

Ryzyko eksmisji i/lub bezdomności

Potwierdzają to dane UNHCR (2024), wskazujące na brak potrzebnej rządowej strategii w zakresie zakwaterowania uchodźców. Wnioski UNHCR potwierdziły też ograniczoną dostępność do kompleksowej informacji na temat ilości obiektów zbiorowego zakwaterowania oraz procesów koordynacji. Jak wynika z danych IRC, brak komunikacji dotyka też samych uchodźców. Przykładem są odpowiedzi 20% osób, które nie wiedzą, jak długo pozostaną w ośrodkach zakwaterowania zbiorowego.

Analitycy i badacze zwracają uwagę, że wsparcie w znalezieniu miejsca do życia w Polsce opierało się na dwóch filarach: strukturach państwowych oraz jednostkach i rodzinach goszczących uchodźców, a także lokalnych i międzynarodowych organizacjach pozarządowych. W sytuacji zamykania ośrodków zbiorowych (zarówno małych do 10 osób, jak i większych), planów zniesienia programu 40+, słabnącej aktywności aktorów międzynarodowych (co może oznaczać ograniczone finansowanie dla lokalnych NGO), oraz coraz bardziej widocznych sygnałów o dyskryminacji i „zmęczeniu” społeczeństwa przyjmującego, ryzyko bezdomności i niepewność najmu stają się coraz bardziej widoczne.

IRC, lokalne organizacje i eksperci sugerują, że potrzebne jest zapewnienie ciągłości zbiorowego zakwaterowania. W sposób szczególny dotyczy to grup najbardziej wrażliwych. Niezbędne jest też uregulowanie kwestii związanych z odpłatnością w zakwaterowaniu zbiorowym. Ma to znaczenie szczególnie w kontekście proponowanych zmian i pobierania opłat ze świadczeń (800+) od uchodźców z dziećmi. Doprecyzowania wymaga też uwzględnienie szczególnej sytuacji dzieci z niepełnosprawnościami.

Co więcej, dane UNHCR pokazują znaczący wpływ wsparcia w postaci dopłat do czynszu na poziom ubóstwa wśród ukraińskich uchodźców. Bez wsparcia na pokrycie kosztów wynajmu, wskaźnik ubóstwa wśród uchodźców wynosi 46%. Jednakże, gdy uwzględnia się wsparcie mieszkaniowe jako pośrednie źródło dochodu, wskaźnik ten spada do 29%.

Podkreśla to kluczową rolę wsparcia w postaci dopłat do czynszu w łagodzeniu ubóstwa wśród uchodźców o niskich dochodach.

Monitoring IRC w Ukrainie

Jak wskazują dane z monitoringu prowadzonego przez IRC w Ukrainie, zmiany na linii frontu w ostatnich trzech miesiącach (w szczególności w obrębie Doniecka) doprowadziły do przymusowego przesiedlenia ponad 12 tysięcy osób. Ograniczenia w dostępie do rekompensaty za nieruchomości znajdujące się na tymczasowo okupowanych terytoriach zwiększają ryzyko bezdomności oraz skrajnego ubóstwa. Jak wskazano, potęguje to fakt, że wiele wewnątrzprzesiedlonych osób utraciło (bądź grozi im utrata) miesięcznego wsparcia finansowego (dla IDP, osób wewnątrzprzesiedlonych). Wynika to z ostatnich zmian w ukraińskiej legislacji, zgodnie z którymi wsparcie dla wewnątrzprzesiedlonych osób będzie dostępne wyłącznie dla osób szczególnie narażonych.

4 To prawo jest wymienione w art. 34 ust. 3 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

5 Prawo do mieszkania jest prawnie chronione na mocy polskiego prawa. Zgodnie z art. 75 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, władze publiczne prowadzą politykę wspierającą zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałając bezdomności, promując rozwój budownictwa socjalnego oraz wspierając starania obywateli w nabywaniu własnych mieszkań. Ochrona prawa do mieszkania w polskim systemie prawnym obejmuje również art. 75 ust. 2 oraz art. 76 Konstytucji, które, w odróżnieniu od art. 75 ust. 1, nie są ograniczone do obywateli polskich. Przepisy mogą również dotyczyć obywateli Ukrainy przebywających w Polsce.

WNIOSKI

Ryzyko eksmisji i/lub bezdomności

Monitorowanie sytuacji dzieci uchodźczych

W ostatnim badaniu monitorującym sytuację dzieci uchodźców, coraz częściej wskazywały one na wyzwania związane z zakwaterowaniem. Analiza danych wykazała negatywny wpływ na sytuację i kondycję psycho-społeczną dzieci, szczególnie w zakwaterowaniu zbiorowym.

Dzieci zwracały uwagę na przeludnienie, nieodpowiednie warunki sanitarne oraz problemy z zapewnieniem bezpieczeństwa (np. wspólne prysznice dla mężczyzn, kobiet i dzieci). Negatywny wpływ na sytuację dzieci miały również częste zmiany zakwaterowania, takie jak migracja między różnymi ośrodkami dla uchodźców z powodu zamykających się struktur.

Stwarza to ryzyko nie tylko dla zdrowia psychicznego i dobrostanu dzieci uchodźców, ale także dla ciągłości ich edukacji. Różnorodne miejsca, w których dzieci są zakwaterowane, oraz trudności ekonomiczne w rodzinie wykluczają je z dodatkowych aktywności oferowanych przez trzeci sektor w Polsce.

Photo: Tamara Kiptenko for the IRC

WPŁYW EKSMISJI I/LUB BEZDOMNOŚCI

na sytuację uchodźców

- Potencjalne zagrożenia zdrowotne wynikające z przeludnionych i niesanitarnych warunków życia oraz konsekwencje dla zdrowia psychicznego i dobrostanu psychospołecznego uchodźców (szczególnie w zakwaterowaniu zbiorowym).
- Zwiększona podatność na eksploatację i nadużycia z powodu niepewnych warunków życia i niemożności utrzymania stabilnego zatrudnienia z powodu częstych zmian miejsca zamieszkania (lub braku zakwaterowania).
- Zakłócenia w procesie edukacji dzieci spowodowane zmianami w zakwaterowaniu.
- Trudności w dostępie do usług prawnych i społecznych z powodu tymczasowego statusu pobytu i częstych relokacji.
- Dyskryminacja na rynku mieszkaniowym, szczególnie wobec grup wrażliwych, takich jak samotne matki, osoby z niepełnosprawnościami, osoby starsze i uchodźcy romscy, ogranicza ich zdolność do zabezpieczenia stabilnego zakwaterowania.
- Erozja sieci społecznych i więzi wspólnotowych, pogłębiająca uczucia samotności i marginalizacji.
- Nowoprzybyli bez dokumentów podróży mogą napotkać problemy z rejestracją w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania.
- Przedwczesne powroty i dodatkowa presja na rynek mieszkaniowy skutkujące wzrostem cen.

Kto jest najbardziej narażony?

Mężczyźni, Starsze osoby uchodźcze, osoby z niepełnosprawnościami i potrzebami medycznymi, samotne matki, osoby bez odpowiednich dokumentów, uchodźcy z NGCA (terytoria niekontrolowane przez rząd), osoby mieszkające w zakwaterowaniu zbiorowym, dzieci i dzieci bez opieki, obywatele państw trzecich oraz społeczność romska

ZWALCZANIE RYZYKA I REKOMENDACJE

Ryzyko eksmisji i/lub bezdomności

Czynniki wpływające na możliwość zwalczania ryzyka⁶

Czynniki wpływające na skalę zagrożenia	<ul style="list-style-type: none">• Brak przystępnych cenowo mieszkań• Redukcje pomocy finansowej• Rosnące koszty wynajmu
Zmiany wpływające na strategię reagowania	<ul style="list-style-type: none">• Likwidacja programu 40+ może wpłynąć na minimum 50,000 osób (stan na marzec 2024).• Przewidywane zamknięcie małych prywatnych ośrodków zakwaterowania zbiorowego o pojemności poniżej 10 osób od lipca 2024.• Pobieranie opłat za pobyt w ośrodkach zakwaterowania zbiorowego z świadczeń socjalnych, takich jak 800+.

W Polsce brakuje około 1,5 miliona przystępnych cenowo mieszkań. Jak podkreśla Habitat for Humanity, około 14% Polaków żyje w nieodpowiednich warunkach, w tym 13,5 miliona osób mieszka w warunkach przeludnienia. Brak możliwości na rynku mieszkaniowym w Polsce przekłada się na wyzwania wśród populacji uchodźców (Habitat for Humanity, 2024).

Oprócz programu 40+ (którego likwidację w czerwcu zakłada nowelizacja Specustawy), wsparcie w znalezieniu mieszkań i finansowaniu wynajmu jest głównie zapewniane przez międzynarodowe i lokalne organizacje.

Lokalne i międzynarodowe NGO uruchomiły programy, łagodzące zagrożenia, w tym pomoc w wynajmie średnioterminowym, częściowe miesięczne dotacje na wynajem, pokrycie kosztów wynajmu dla najbardziej narażonych gospodarstw domowych oraz wsparcie w zawieraniu umów i zabezpieczeniu umów najmu. Habitat for Humanity stworzyło również pilotażowy program agencji wynajmu społecznego w Dąbrowie Górniczej.

W odpowiedzi na różnice w finansowaniu na osobę w ośrodkach zakwaterowania zbiorowego i brak jednolitych standardów ich działania, sektor Schronienia, Mieszkalnictwa i Zakwaterowania, we współpracy z sektorem Ochrony, przygotował wytyczne techniczne w maju 2023 roku.⁸

Dane podkreślają znaczenie kontynuacji i zwiększenia wsparcia na pokrycie kosztów zakwaterowania, które może poprawić warunki ekonomiczne najbardziej narażonych uchodźców. Konieczne jest zapewnienie ciągłości zakwaterowania zbiorowego, szczególnie dla najbardziej wrażliwych grup.

Równie ważne jest uregulowanie kwestii związanych z kosztami dostępu do zakwaterowania zbiorowego, zwłaszcza w kontekście proponowanych zmian i pobierania opłat z świadczeń (takich jak 800+) dla uchodźców z dziećmi.

Dodatkowo, specyficzna sytuacja dzieci z niepełnosprawnościami wymaga podjęcia precyzyjnych działań.

Redukcje pomocy finansowej, zamknięcia ośrodków zakwaterowania zbiorowego i rosnące koszty wynajmu wymagają strategicznego przesunięcia w kierunku zrównoważonych rozwiązań mieszkaniowych, zwiększonej koordynacji wśród mechanizmów wsparcia oraz ukierunkowanych interwencji dla najbardziej wrażliwych grup.

⁶ Możliwości zwalczania dostępne dla jednostek, gospodarstw domowych i społeczności środki oraz umiejętności, które pozwalają im radzić sobie z zagrożeniem lub przeciwdziałać jego skutkom. Zasoby mogą być materialne lub wynikać ze struktury danej społeczności. Zdolności mogą obejmować konkretne umiejętności, dostęp do określonych usług lub możliwość swobodnego przemieszczania się do bezpieczniejszego miejsca.

⁷ Według danych UNHCR, w grudniu 2023 roku istniało 357 ośrodków zbiorowego zakwaterowania o pojemności poniżej 10 osób. Ich zamknięcie może wpłynąć na około 2,000 osób.

⁸ Regional Refugee Response (2023). Standardy dotyczące ośrodków zbiorowego zakwaterowania – wytyczne techniczne dla Polski.

ZWALCZANIE RYZYKA I REKOMENDACJE

Ryzyko eksmisji i/lub bezdomności

REKOMENDACJE

IRC podtrzymuje wszystkie rekomendacje przedstawione w poprzednim raporcie za IV kwartał 2023 roku. Dodatkowo:

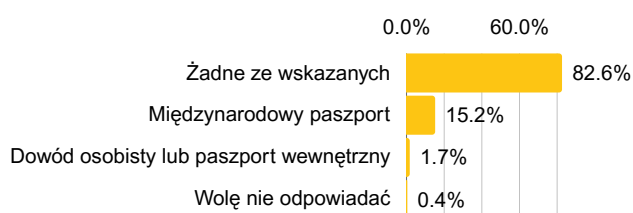
Rząd RP	<ul style="list-style-type: none">• Zapewnienie ciągłości systemu zakwaterowania zbiorowego: zintegrowanie istniejących struktur z programami objętymi nową wersją tzw. "Specustawy". Skoordynowane przejście z projektów 40+ w celu zapewnienia godnych i stabilnych warunków mieszkaniowych dla uchodźców obecnie objętych programem.• Wdrożenie i egzekwowanie praktyk antydyskryminacyjnych na rynku mieszkaniowym.• Przeprowadzenie dokładnego monitoringu liczby osób w programie 40+ oraz osób korzystających z programów zakwaterowania lokalnych i międzynarodowych organizacji.• Stworzenie scentralizowanej, kompleksowej bazy danych dotyczącej liczby i rodzaju miejsc zakwaterowania zbiorowego w Polsce.• Regulacja i nadzór nad minimalnymi warunkami w zakwaterowaniu zbiorowym.
Sektor Humanitarny	<ul style="list-style-type: none">• Promowanie praw uchodźców do zakwaterowania oraz rozwiązywanie problemów bezdomności poprzez współpracę z lokalnymi władzami i dostawcami mieszkań.• Kontynuowanie monitorowania sytuacji uchodźców w zakwaterowaniu zbiorowym oraz wzmocnienie systemu skierowań w ramach istniejących programów wspierających zakwaterowanie uchodźców.• Wprowadzenie programów wsparcia finansowego na wynajem dla najbardziej wrażliwych grup.• Zapewnienie informacji i pomocy prawnej dla uchodźców na rynku wynajmu mieszkań.• Szkolenie wszystkich pracowników ośrodków zakwaterowania zbiorowego, w tym personelu ochrony, w zakresie zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu i nadużyciom oraz podstawowych pojęć związanych z przemocą ze względu na płeć, aby zapewnić możliwość łagodzenia ryzyka przemocy i reagowania na zgłoszenia przypadków przemocy.• Przeprowadzanie systematycznych audytów bezpieczeństwa oraz opracowywanie szczegółowych, czasowych i budżetowanych planów działania na rzecz łagodzenia ryzyka.
Donatorzy	<ul style="list-style-type: none">• Inwestowanie w projekty mające na celu zwiększenie dostępności przystępnych cenowo mieszkań.• Finansowanie monitorowania sytuacji uchodźców w zakwaterowaniu zbiorowym oraz osób zagrożonych bezdomnością.

WNIOSKI

Ryzyko ograniczonego dostępu do osobowości prawnej

Większość respondentów (83%) nie wskazała na problem brakujących dokumentów. Niemniej jednak ponad 15% uczestników monitoringu nie posiada międzynarodowego paszportu. Wśród osób, które zgłosiły brak tego dokumentu, prawie 86% zadeklarowało, że nie będą w stanie go uzyskać. W przypadku 14% respondentów ograniczone możliwości dotyczyły wyrobienia dowodów osobistych i paszportów wewnętrznych.

Brakująca dokumentacja

Zgodnie z danymi UNHCR uzupełniającymi informacje z monitoringu ochrony IRC, niemal jedna czwarta uchodźców wciąż nie posiada kluczowych dokumentów, takich jak paszporty biometryczne (UNHCR, 2024).

W poprzednim raporcie IRC dotyczącym dostępu do pomocy prawnej jednym z najczęściej¹⁰ nierozwiązanych problemów był dostęp do paszportów międzynarodowych. Bariery finansowe stanowią jedno z utrudnień w zdobyciu dokumentacji. Dane UNHCR potwierdzają szczególnie skomplikowane przypadki uchodźców ze wschodniej Ukrainy, którzy napotykają trudności w uzyskaniu statusu, dokumentów, podkreślając ryzyko bezpieczeństwa.

Dane od partnerów IRC świadczących usługi prawne wskazują na rosnącą liczbę zapytań dotyczących legalizacji pobytu lub pytań związanych z ubieganiem się o ochronę międzynarodową w Polsce.

Ponadto, biorąc pod uwagę przewagę kobiet z dziećmi w danych monitoringu, ograniczenia w dostępie do dokumentów cywilnych stanowią również zagrożenie dla dzieci. Wytwarza to ryzyko bezpieczeństwa oraz wykluczenia z systemów wsparcia, podstawowych usług oraz życia społecznego, politycznego i gospodarczego.

Brak dokumentacji jest szczególnie istotny dla mężczyzn, biorąc pod uwagę zmiany w ukraińskim prawodawstwie dotyczące przepisów o mobilizacji. Przymusowa migracja uchodźców wojennych z Ukrainy była obciążona brakiem dokumentów tożsamości, które często były pozostawiane w Ukrainie lub niszczone podczas podróży. Doprowadziło to do obciążenia usług dyplomatycznych i konsularnych. W odpowiedzi na ten problem, 10 czerwca 2022 roku Rada Ministrów Ukrainy uruchomiła eksperymentalny projekt wydawania paszportów dla Ukraińców za granicą poprzez zagraniczne oddziały Państwowego Przedsiębiorstwa „Dokument”.

- **Ograniczenia w przemieszczaniu się ukraińskich mężczyzn:** Od lutego 2022 roku ukraińscy mężczyźni w wieku od 18 do 60 lat są objęci ograniczeniami w przemieszczaniu się. Obejmuje to nieliczne wyjątki (np. posiadaczy zaświadczeń o niepełnosprawności). W okresie objętym raportem rząd ukraiński wprowadził dodatkowe ograniczenia. Nowe regulacje mają na celu zarządzanie mobilizacją i ruchem transgranicznym, szczególnie poprzez ograniczenie dostępu do usług konsularnych i praw jazdy, jeśli rejestracja wojskowa nie jest aktualna. Niezależnie od uchwalenia, przez ukraiński parlament, ustawy dotyczące służby wojskowej, mobilizacji i rejestracji wojskowej 11 kwietnia 2024 roku, zmiany legislacyjne już wcześniej wywarły wpływ na dostęp do dokumentacji dla ukraińskiej populacji mężczyzn za granicą.

¹⁰ W 7 przypadkach były to osoby z Charkowa, w 6 z Chersonia, i po 4 osoby z Doniecka oraz Kijowa.

WNIOSKI

Ryzyko ograniczonego dostępu do osobowości prawnej

- **Zwiększony Popyt na Usługi Dokumentacyjne:** od grudnia 2023 roku nastąpił wzrost zapotrzebowania na usługi dokumentacyjne. 23 kwietnia wydawanie dokumentów przez SE "Document" zostało zawieszono z przyczyn technicznych, obejmowało to zakres przyjmowania wniosków o odnowienie i przedłużenie praw jazdy w Warszawie. 24 kwietnia Rada Ministrów zawiesiła wydawanie paszportów dla ukraińskich mężczyzn w wieku 18–60 lat za granicą. Od 25 kwietnia 2024 roku ukraińskie służby państwowe za granicą nie zapewniały żadnej formy dokumentacji dla tej grupy, z wyjątkiem dokumentów powrotu do Ukrainy, znanych jako „białe paszporty”. Ostatnio wznowiono wydawanie dokumentów, jednak aby uzyskać jakiegokolwiek usługi konsularne, mężczyźni w wieku 18–60 lat muszą przedstawić dokument rejestracji wojskowej w formie papierowej lub elektronicznej, z pewnymi drobnymi wyjątkami. Wydawanie dokumentów rejestracji wojskowej nie było dostępne za granicą podczas przygotowywania tego raportu i wymagało podróży do Ukrainy.
- Zmiany w przepisach dotyczących mobilizacji mogą również negatywnie wpłynąć na sytuację uchodźczyń i dzieci w Polsce. Odmowa nadania osobowości prawnej mężczyznom w kraju przyjmującym może wpłynąć na ich dostęp do podstawowych praw i możliwości zatrudnienia. Może przenieść to ciężar ekonomiczny i odpowiedzialność wyłącznie na kobiety, czyniąc je bardziej podatnymi na wcześniej zidentyfikowane ryzyka, takie jak dostęp do godnego zakwaterowania i pracy wolnej od wyzysku.

Ta sytuacja może prowadzić do wzrostu liczby wniosków o ochronę międzynarodową składanych przez ukraińskich mężczyzn w Polsce. Ważne jest, aby system przetwarzania tych wniosków był odpowiednio przygotowany do obsługi zwiększonego obciążenia, gwarantując pełne prawa ukraińskim uchodźcom.

Przedstawiciele uczelni wyrazili obawy dotyczące rekrutacji ukraińskich studentów w Polsce. „To są nasi studenci; obawiamy się ich rekrutacji. Czujemy się, jakby to była cisza przed burzą. Wszyscy żyją w napięciu oczekując, że coś się nagle wydarzy. Martwimy się, że nasi przyszli potencjalni studenci będą mieli ograniczony dostęp do dokumentów, co oznacza ograniczony dostęp do systemu edukacji. Musimy znaleźć alternatywne rozwiązania” (KII, przedstawiciel instytucji szkolnictwa wyższego, Katowice).

Ponadto narastają problemy z legalnością pobytu w Polsce. Kilku respondentów KII zauważyło rosnące trudności w uzyskaniu kart pobytu.

„Osoby przychodzą i mówią, znowu nie dostaliśmy karty pobytu. Zwracamy się więc później do władz, dedykowanych urzędników, jako powszechnie szanowanych instytucji – i nic. A później słyszymy, że firmy nagle zatrudniają 30 spawaczy z Ukrainy i wszyscy od razu mają karty pobytu. Czy mamy do czynienia z czarnym rynkiem, uprzewilejowanymi ścieżkami wydawania tych kart? Kontakty między agencjami pracy a urzędnikami? Dlaczego nie jest to równy dostęp dla wszystkich? A może te osoby zatrudniane są bez kart pobytu? Wszystko to budzi nasze wątpliwości” (KII, przedstawiciel jednostki edukacji wyższej, Katowice)

„Legalizacja pobytu coraz częściej staje się problemem. Nie ma u nas dramatycznej ilości zgłoszeń, bo nasze programy nie są dedykowane tego rodzaju wsparciu, ale na pewno widzimy toczące się dyskusje, wątpliwości i problemy z tym związane (KII, przedstawiciel lokalnej NGO, Gdynia)

WNIOSKI

Ryzyko ograniczonego dostępu do osobowości prawnej

„Słyszymy, że toczą się dyskusje o zmianach w prawie, w dostępie do leglanego statusu. Największe ryzyko i wyzwanie to fakt, aby nie dopuścić do sytuacji, że zaprosiliśmy do siebie 2 mln ludzi i jakimś głupim przepisem zrobimy z nich 'nielegalnych'. Wypadną z systemu, zaczną się więc problemy ludzi poza systemem i brak wsparcia. Praca 'na dziko', brak dostępu do podstawowego wsparcia. ”

(Kil, przedstawiciel opieki społecznej, Warszawa).

Państwa, na mocy zobowiązań międzynarodowych i Deklaracji Praw Człowieka zobowiązane są przynawać takie same prawa przedstawicielom każdej z płci. Nie powinny też pozbawiać żadnej z osób grup dostępu do osobowości prawnej w sposób arbitralny czy dyskryminujący, lub ze względów politycznych (ani z żadnych innych). Uznając Powszechną Deklarację Praw człowieka, państwa powinny powstrzymać się od ingerencji w osobowość prawną, zapobiegać jej brakowi, oraz bezpieczeństwa.

W okresie monitorowania partnerzy prawni IRC odnotowali wzrost zapytań dotyczących nowelizacji tzw. Specustawy.

Uchodźcy wyrazili szczególne obawy dotyczące weryfikacji tożsamości w rejestrze PESEL za pomocą ważnych dokumentów podróży, zwłaszcza jeśli numer PESEL został wydany na podstawie innych dokumentów, takich jak akt urodzenia.

Starsze osoby oraz grupy o niskim statusie materialnym wśród ukraińskiej populacji w Polsce, a także uchodźcy przybywający z tymczasowo okupowanych terytoriów, mogą napotkać znaczne trudności w dostępie do kosztownych usług SE "Dokument" lub konsulatów podczas ubiegania się o ważne dokumenty podróży, niezbędne do zapewnienia ciągłej ochrony.

Ryzyko to może być dodatkowo potęgowane przez nieregularne przekraczanie granicy z Ukrainą przez mężczyzn unikających mobilizacji.

Monitoring ochrony prowadzony przez IRC Ukraine podkreśla ryzyka związane z ograniczeniami w swobodnym przemieszczaniu się oraz przymusowym skierowaniem do wojskowych biur rekrutacyjnych, co wskazuje na nierówność w dostępie do swobodnego przemieszczania się.

Według raportu ma to znaczący wpływ na obecność i mobilność mężczyzn w obszarach⁴ miejskich oraz wiejskich. Monitoring wykazał, że w regionach takich jak obwód mikołajowski oraz obszary kontrolowane przez rząd w obwodach zaporoskim i donieckim, mężczyźni w wieku poborowym nie są już obecni.

Jedną z konsekwencji było zatrzymanie niektórych sektorów usług z powodu braku specjalistów. W wielu przypadkach kobiety musiały przejąć te stanowiska. W odniesieniu do Polski regularne raporty ukraińskich i polskich służb granicznych wskazują na próby nieregularnego przekraczania granicy przez ukraińskich mężczyzn w wieku poborowym.

11 Artykuły 1, 2, 6, 7 i 15 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Artykuły 16, 24 (2) i 26 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, Artykuły 3, 7 i 8 Konwencji o prawach dziecka, Konwencja o statusie bezpaństwowców z 1954 roku, Artykuły 25 i 27; Konwencja o ograniczeniu bezpaństwowości z 1961 roku, Artykuły 1-4; Artykuł 29 Międzynarodowej Konwencji o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin; Komentarz ogólny nr 6 dotyczący traktowania dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny poza ich krajem pochodzenia; Ogólne zalecenie nr 32 Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet dotyczące aspektów związanych z płcią w kontekście statusu uchodźcy, azylu, obywatelstwa i bezpieczeństwa kobiet.

WPŁYW OGRANICZONEGO DOSTĘPU DO OSOBOWOŚCI PRAWNEJ

na sytuację uchodźców

- Ograniczony dostęp do paszportów międzynarodowych i innych kluczowych dokumentów tożsamości stwarza znaczące ryzyko bezpieczeństwa.
- Brak osobowości prawnej ogranicza dostęp do podstawowych usług, w tym opieki zdrowotnej, edukacji i systemów wsparcia społecznego, prowadząc do marginalizacji i wykluczenia społecznego.
- Bez odpowiedniej dokumentacji uchodźcy napotykają poważne trudności w zabezpieczeniu legalnego zatrudnienia, co może skutkować zależnością ekonomiczną i wyzyskiem (wyzysk pracowniczy, praca przymusowa i handel ludźmi).
- Koszt uzyskania dokumentów prawnych bywa największą przeszkodą, co pogłębia wrażliwość ekonomiczną i uniemożliwia uchodźcom dostęp do niezbędnej identyfikacji.
- Niepewność i stres związane z brakiem osobowości prawnej oraz ciągłym zagrożeniem bezpieczeństwem mogą prowadzić do poważnych problemów zdrowia psychicznego.
- Trwające przeszkody prawne i administracyjne tworzą długoterminową niepewność dla uchodźców, wpływając na ich zdolność do integracji ze społecznością przyjmującą i zabezpieczenia stabilnej przyszłości.

Kto jest narażony najbardziej?

Mężczyźni w wieku poborowym, kobiety, starsi uchodźcy, osoby z niepełnosprawnościami i potrzebami medycznymi, osoby bez odpowiedniej dokumentacji, kobiety mieszkające w niestabilnych warunkach lub zakwaterowaniu zbiorowym, dzieci oraz obywatele państw trzecich.

Photo: Karolina Jonderko for the IRC

ZWALCZANIE RYZYKA I REKOMENDACJE

Ryzyko ograniczonego dostępu do osobowości prawnej

Czynniki wy wpływające na możliwość zwalczania ryzyka

Czynniki wpływające na skalę zagrożenia

- Bariery finansowe
- Uciążliwa i nieefektywna biurokracja
- Wsparcie ze strony lokalnych i międzynarodowych organizacji pozarządowych w zakresie bezpłatnej pomocy prawnej
- Wsparcie społeczności w dzieleniu się informacjami i podnoszeniu świadomości

Zmiany wpływające na strategię reagowania

- Zawieszenie usług dokumentacyjnych dla męskiej populacji oraz ograniczenie w działalności konsulatów
- Nowelizacje przedłużające tymczasową ochronę i wprowadzające nowe wymagania dotyczące PESEL UKR
- Trwające dyskusje z nowym rządem i proponowane zmiany w Specustawie

Bariery finansowe, nieskuteczność biurokracji oraz niedawne zmiany legislacyjne zwiększyły nasilenie ryzyka, co wymaga strategicznej odpowiedzi obejmującej zwiększone finansowanie pomocy prawnej, uproszczenie procesów dokumentacyjnych oraz lepszą koordynację między wszystkimi zainteresowanymi stronami.

Wszelkie zmiany w tym zakresie, takie jak zawieszenie lub wznowienie usług wydawania dokumentów, mają znaczący wpływ na strategię reagowania. Zapewnienie ciągłego i równego dostępu do usług dokumentacyjnych jest kluczowe dla zmniejszenia ryzyka bezpieczeństwa i integracji uchodźców ze społecznością przyjmującą.

Trwające dyskusje i dostosowania legislacyjne, takie jak nowelizacja Specustawy, wskazują na potencjał do systemowych usprawnień. Wymagają jednak skutecznego wdrożenia i monitorowania procesu, aby zapewnić równy dostęp do niezbędnej dokumentacji.

Zdjęcie: Tamara Kiptenko for the IRC

ZWALCZANIE RYZYKA I REKOMENDACJE

Ryzyko ograniczonego dostępu do osobowości prawnej

Rekomendacje

IRC podtrzymuje wszystkie rekomendacje przedstawione w poprzednim raporcie za IV kwartał 2023 roku. Dodatkowo:

Rząd RP	<ul style="list-style-type: none">• Zapewnić elastyczność w egzekwowaniu przedstawienia ważnego dokumentu podróży w celu uzyskania lub potwierdzenia statusu ochrony tymczasowej oraz kwalifikacji do tymczasowego pozwolenia na pobyt.• Uprościć i przyspieszyć proces uzyskiwania dokumentów dla uchodźców o podwyższonej wrażliwości (np. przybywających z okupowanych terytoriów), którzy mogą napotkać dodatkowe bariery w odnawianiu lub wymianie dokumentów, aby uzyskać niezbędne dokumenty prawne i dostęp do usług ochrony tymczasowej, nawet bez ważnych ukraińskich dokumentów podróży.• Zapewnić jasne wytyczne i zwiększyć dostępność informacji na temat wymagań i procedur dotyczących dokumentacji prawnej w językach zrozumiałych dla uchodźców.
Sektor Humanitarny	<ul style="list-style-type: none">• Oferować usługi pomocy prawnej, aby wesprzeć uchodźców w poruszaniu się po zawiłościach związanych z uzyskaniem dokumentacji prawnej.• Kontynuować monitorowanie potrzeb prawnych i oceny pomocy prawnej.• Ustanowić, wspierać i wzmacniać mobilne usługi prawne, aby docierać do uchodźców w odległych lub niedostatecznie obsługiwanych obszarach.• Wspierać w finansowaniu dostępu do procedur i wyjazdów do Ukrainy, w celu uzyskania niezbędnej dokumentacji.
Darczyńcy	<ul style="list-style-type: none">• Wspierać inicjatywy oferujące bezpłatne lub subsydiowane usługi prawne dla uchodźców.• Wspierać monitorowanie sytuacji (w tym sytuacji prawnej) uchodźców z Ukrainy.• Wspierać programy pokrywające koszty wydawania dokumentów podróży dla uchodźców.

UCHODŹCY SZCZEGÓLNIE NARAŻENI

Kogo ryzyka dotyczą najbardziej?

Kobiety, starsi uchodźcy, osoby z niepełnosprawnościami i potrzebami medycznymi, osoby bez odpowiedniej dokumentacji, kobiety mieszkające w niestabilnych warunkach lub zakwaterowaniu zbiorowym, beneficjenci programu 40+ i nowoprzybyli, kobiety opiekujące się członkami rodziny z niepełnosprawnością, dzieci i dzieci bez opieki, obywatele państw trzecich, uchodźcy z NGCA, społeczność romska, mężczyźni w wieku poborowym

W tym cyklu Monitoringu IRC przeprowadziło dodatkową analizę sytuacji starszych uchodźców zagrożonych ryzykiem.

Osoby starsze

„Seniorzy, zmuszeni są rozpoczynać nowe życie po 60tce. Nie lubią zmian. Wygodnie im jest w ich własnym mieszkaniu, z radio, telewizorem, ciastkiem i kawą. Mają tysiące problemów, ale chowają je w czterech ścianach. Nie widzimy ich. Wychodzenie do ludzi stwarza problemy, integracja wśród seniorów jest bardzo ciężka. Nie znają języka, a język bywa po przesiedleniu – ich jedynym domem” (Kil, przedstawiciel NGO, Katowice).

Około 24% populacji ukraińskiej ma 60 lat lub więcej. Badania z obszarów dotkniętych konfliktem od 2014 roku wskazują, że 70% osób starszych żyje z co najmniej jedną chorobą przewlekłą, 33–42% cierpi na poważne problemy psychiczne, a 60% zostało przesiedlonych. Choroby niezakaźne stanowią 91% wszystkich zgonów (Amorcida, 2022).¹¹

Przymusowa migracja z Ukrainy jest uważana za jedną z „najstarszych w historii” ze względu na dużą liczbę starszych osób zmuszonych do opuszczenia kraju. Obecnie szacuje się, że ponad 70,000 starszych uchodźców (w wieku 60 lat i więcej) przebywa w Polsce (UNHCR, 2024).

W tym cyklu monitorowania ochrony, 80 respondentów to osoby w wieku 60 lat i więcej. Połowa (51,3%) tych osób przebywa w ośrodkach zakwaterowania zbiorowego w Polsce. Niemal 40% ma pewne niepełnosprawności, a 75% osób powyżej 60. roku życia zgłosiło, że cierpi na choroby przewlekłe.

¹² W większości osoby te utrzymują się z emerytur. 18% osób w grupie wiekowej 60–69 wskazywało na zatrudnienie i utrzymywanie się z otrzymywanej pensji.

Wśród głównych potrzeb, starsi uchodźcy wskazali przede wszystkim na potrzeby w zakresie dostępu do służby zdrowia i lekarstw (23,6%). Oprócz tego wskazywano na wsparcie materialne (18,1%), oraz inne potrzeby.

W ramach „innych potrzeb” uchodźcy z Ukrainy powyżej 60. roku życia wyrazili potrzebę wsparcia finansowego i materialnego. Obejmowało to pomoc finansową w zakresie podstawowych potrzeb, żywności, odzieży oraz konkretnych przedmiotów, takich jak okulary czy ciśnieniomierze.

Respondenci wskazują, że emerytura często nie wystarcza im na opłacenie leków oraz na trudne warunki mieszkaniowe. Deklarują, że poszukują miejsc, gdzie będą mogli mieć osobny pokój z łazienką, mieszkań socjalnych, a także mówią o konieczności poprawy warunków w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania.

11 Aby uzyskać więcej informacji na temat sytuacji osób starszych, które pozostały na Ukrainie, zapoznaj się z raportem OHCHR (2023) dostępnym tutaj: 2023-HRMMU-Briefing-Note-Older-Persons-ENG.pdf (ohchr.org)

12 W 2014 roku Ukraina i Polska zawarły umowę o zabezpieczeniu społecznym, która daje Ukraińcom pracującym w Polsce takie same prawa emerytalne, jak obywatelom polskim, umożliwiając wzajemne sumowanie okresów ubezpieczenia społecznego w celu uzyskania prawa do emerytury. Głównym źródłem dochodów starszych uchodźców są emerytury z Ukrainy, które są zazwyczaj dostępne za pośrednictwem kart bankomatowych powiązanych z ukraińskimi kontami. Problemy pojawiają się dla uchodźców, którzy otrzymywali emerytury pocztą lub zostawili karty bankomatowe w Ukrainie. Ponowne wydanie kart lub zmiana sposobu transferu środków wymagać może podróży do Ukrainy. Stwarza to dodatkowe ryzyka. Główne niepewności dotyczą osób, które nie zgromadziły wymaganej liczby lat składkowych, dotyczą też opóźnień w przetwarzaniu dokumentów emerytalnych dla tych, którzy osiągnęli wiek emerytalny już będąc w Polsce (ActionAge, 2023).

WPŁYW ZAGROŻENIA NA UCHODźCÓW

Osoby starsze

Starsze osoby z Ukrainy podkreślają także potrzebę uzyskania pomocy prawnej, tłumaczenia ich dokumentów i pomocy w wyrobieniu odpowiedniej dokumentacji. Osoby starsze manifestowały też obawy związane ze zmianami w ich statusie prawnym, np. potencjalnej utraty statusu UKR.

Zidentyfikowane w monitoringu potrzeby wskazują na różnorodne wyzwania, z jakimi borykają się osoby starsze. Wymagają kompleksowego wsparcia w zakresie finansowym (np. środki na leki), materialnym (np. ubrania), edukacyjnym (kursy języka polskiego), mieszkaniowym oraz prawnym.

Starsze osoby uchodźcze napotykają liczne wyzwania związane z dostępem do opieki zdrowotnej. Wśród osób powyżej 60. roku życia, 40% korzystało z jakiejś formy wsparcia medycznego w Ukrainie (takiej jak wizyty u specjalistów lub, w większości przypadków, dostępu do leków).

Powody powrotu do Ukrainy w celu uzyskania opieki zdrowotnej obejmowały brak dostępności specjalistycznych usług medycznych w Polsce lub zbyt długie okresy oczekiwania. Uchodźcy wskazywali również na niższe ceny leków w Ukrainie. W kilku wywiadach eksperckich (n=3) zwrócono uwagę na bariery w dostępie do leczenia onkologicznego.

Koresponduje to z danymi HelpAge (2023), w raporcie o sytuacji osób starszych z Ukrainy w Polsce. Jak wskazano tam, starsi uchodźcy borykają się z niepewnością co do ich przyszłości, a niskie emerytury z Ukrainy i brak stabilizacji finansowej jeszcze to potęgują. Mierzą się też z wieloma przeszkodami w dostępie do służby zdrowia, usług i informacji.

Na wyzwania w tym zakresie wskazuje też raport UNHCR, nie tylko dotyczący Polski, ale całego regionu państw goszczących. Problemem pozostaje zapewnienie długoterminowego i stabilnego zakwaterowania, co potwierdzają dane IRC.

„Dobrze wiemy, w jak trudnej sytuacji są osoby starsze w Polsce. To co dopiero możemy powiedzieć o sytuacji starszych uchodźców, szczególnie tych, którzy są tutaj sami. Mamy jakieś środki na pomoc uchodźcom, ale głównie dla tych w wieku aktywności zawodowej. Wszyscy wiemy, jak bardzo lubimy mieszać ochronę międzynarodową z użytecznością do pracy. A seniorzy z Ukrainy żyją na małych przestrzeniach, w większości w zbiorowych punktach, ich warunki są rozdzierające serce. Ale skoro nie dajemy nic polskim seniorom, to jak mamy dawać ukraińskim?” (KII, przedstawiciel opieki społecznej, Katowice).

“Wszyscy mówią o momencie i potrzebie integracji, rozumianej bardzo często jako integracji na rynku pracy. Jeśli uchodźcy są zatrudnieni, to często uznawani są za zintegrowanych, mówią w języku, zarabiają, płacą podatki. A czym zatem jest integracja osób starszych, którzy nie będą już nigdy zatrudnieni w Polsce? Jak wyglądają ich procesy adaptacji, czy myślimy o ich barierach językowych, o ekstremalnie niskich emeryturach i o tym, że w dużej mierze są tu sami, w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania?”
(KII, przedstawiciel opieki społecznej, Warszawa)

Respondenci wskazali też na niewystarczające i kończące się finansowanie programów specjalizujących się we wsparciu osób starszych. Badania przeprowadzone przez HelpAge i PCPM potwierdzają wnioski IRC, o brakujących inicjatywach mających na celu integrację starszych Ukraińców z ich polskimi rówieśnikami. Korespondujące z tym wyniki przedstawiają badania naukowe, których analiza poświęcona jest starszym uchodźcom. „Chociaż osoby starsze są uznawane za grupę szczególnie narażoną podczas kryzysów humanitarnych i uchodźstwa, tradycyjnie nie są one traktowane jako priorytet w udzielaniu pomocy” (Armocida, 2022).

WPŁYW ZAGROŻENIA NA UCHODźCÓW

Osoby starsze

Osoby starsze mierzą się też z przeszkodami w systemie opieki społecznej.¹³ Jak wskazano problemy biurokratyczne przeszkadzają w otrzymywaniu zasiłków. Jednocześnie: „Średnia aktualna emerytura tych osób to 300-400 złotych na miesiąc” (KII, przedstawiciel opieki społecznej, Gdynia).

Starsze osoby z niepełnosprawnościami

Wielu starszych respondentów to osoby z niepełnosprawnościami i chorobami przewlekłymi. Zwiększa to dotkliwość wielu zidentyfikowanych problemów.

„Brakuje wymian bilateralnych na linii Ukrainy i Polski. Choć system staje się coraz silniejszy w orzekaniu o niepełnosprawności, wciąż szczególnie osoby starsze narażone są na trudności w tym zakresie. Potrzebują dokumentów i orzecznictwa, ale i wiedzy, jak je uzyskać” (KII, opieka społeczna, Gdynia).

Dane z pracy partnerów IRC wskazują na dużą potrzebę osób powyżej 60. roku życia, szczególnie kobiet w zakresie wsparcia prawnego. Jednym z obszarów wymagających wsparcia są tzw. świadczenia wspierające.

Potrzeby uchodźców w tym zakresie dotyczyły problemów w zakresie dostępu do orzeczenia o niepełnosprawności i wynikających z tego benefitów finansowych. Szczególnie osoby starsze z niepełnosprawnościami wymagają wsparcia w zakresie formułowania formalnych wniosków odwołujących się od negatywnych decyzji. W niektórych przypadkach wsparcia wciąż wymagają rodziny ubiegające się o świadczenie pielęgnacyjne, lub zasiłek pielęgnacyjny.

Wrażliwa sytuacja ekonomiczna osób strasznych, brak znajomości języka, brak stabilnego zakwaterowania i sieci wsparcia, a przy tym przeszkody biurokratyczne w dostępie do opieki społecznej i utrudniony dostęp do służby zdrowia (szczególnie dla osób z niepełnosprawnościami i żyjących z chronicznymi chorobami) znacznie pogarsza sytuację starszych uchodźców w Polsce.

„Najbardziej narażone są osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami. A jeszcze bardziej, kiedy te cechy łączą się. Nie mogą pracować, przyjechały, aby ratować swoje życie. My możemy starać się im pomóc, ale są pomijani, bo nie tworzą budżetu państwa. Jeszcze większym wyzwaniem jest, kiedy osoby starsze z niepełnosprawnościami przebywają w zakwaterowaniu zbiorowym, choć najgorzej, kiedy pozostawione są gdzieś same sobie”. (KII, opieka społeczna, Warszawa).

13 Zmiany wprowadzone od 1 stycznia tego roku dotknęły dorosłe osoby z niepełnosprawnością, które obecnie potrzebują decyzji określającej poziom wsparcia, aby ubiegać się o świadczenia. Opiekunowie tych osób zostali pozbawieni prawa do świadczenia pielęgnacyjnego, a osoby niesamodzielne nie mogą uzyskać świadczeń wspierających, ze względu na brak uprawnień dla osób objętych ochroną czasową w Polsce. Jak wskazali eksperci, pozytywną zmianą było jednak to, że opiekun małoletniego z niepełnosprawnością może jednocześnie pracować i pobierać świadczenie pielęgnacyjne.

Photo: Tamara Kiptenko for the IRC

SYTUACJA OSÓB STARSZYCH

Wpływ ryzyka eksmisji lub/i bezdomności oraz ograniczeń w dostępie do osobowości prawnej

- Niewystarczające emerytury i niemożność podjęcia pracy mogą prowadzić do chronicznego ubóstwa i zależności od pomocy.
- Zwiększona podatność na wyzysk z powodu zależności ekonomicznej i brak ochrony prawnej.
- Przeludnione i nieadekwatne warunki mieszkaniowe w punktach zakwaterowania zbiorowego pogłębiają zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa.
- Niepewne i tymczasowe rozwiązania mieszkaniowe zwiększają ryzyko bezdomności.
- Bariery językowe i izolacja społeczna utrudniają integrację, prowadząc do nasilających się problemów zdrowia psychicznego i obniżonej jakości życia.
- Starsze osoby uchodźcze często pomijane są w programach wsparcia, co prowadzi do niewystarczającej pomocy i ochrony ich praw.
- Biurokratyczne przeszkody i brak dostosowanego wsparcia dla starszych uchodźców powodują trudności w uzyskaniu niezbędnej dokumentacji, a przez to usług społecznych (np. zasiłków).

Rekomendacje

Rząd RP

- Rozpoznanie niewystarczalności ukraińskich emerytur w Polsce: rozwiązania mogą obejmować ukierunkowanie pomocy na najbardziej potrzebujących poprzez system ochrony społecznej lub dostosowanie ukraińskich emerytur do polskiej minimalnej emerytury.
- Oddzielenie warunków pomocy od integracji na rynku pracy lub w szkole: uznanie, że te warunki nie dotyczą osób starszych. Pozwolenie starszym ukraińskim uchodźcom na legalizację pobytu bez wymogu pracy/studiów zgodnie z Specustawą. Komunikowanie przyjętego rozwiązania w języku ukraińskim i w dostępnych formatach. Zapewnienie pomocy w składaniu wniosków o zezwolenie na pobyt, jeśli będą one dostępne tylko online.
- Włączenie starszych ukraińskich uchodźców do polskich programów i polityki wspierających seniorów. Wspieranie polskich organizacji senioralnych w angażowaniu starszych Ukraińców w ich działalność.
- Regularne zbieranie, analizowanie i raportowanie danych o sytuacji uchodźców: z podziałem na wiek, płeć i z uwzględnieniem niepełnosprawności. Analizowanie i raportowanie sytuacji uchodźców, w tym osób starszych, w sposób regularny.

Sektor Humanitarny

- Kontynuowanie i wzmacnianie wsparcia w zakwaterowaniach zbiorowych, w tym wsparcia psychospołecznego, sesji informacyjnych oraz zajęć rekreacyjnych dla starszych ukraińskich uchodźców.
- Zapewnienie wsparcia przez dedykowanych asystentów, aby pomóc wrażliwym starszym uchodźcom w dostępie do instytucji publicznych i usług, w tym umawianiu wizyt lekarskich i innych kontaktach instytucjonalnych.

Darczyńcy

- Zapewnić wsparcie finansowe w celu tworzenia inkluzywnych i zrównoważonych rozwiązań dla osób starszych w Polsce, w tym integracji starszych ukraińskich uchodźców, ich długoterminowego zakwaterowania oraz dostępu do opieki zdrowotnej.

BIBLIOGRAFIA

Armocida, Benedetta, et al. (2022). "Older People: Forgotten Victims amid the Ukrainian Humanitarian Disaster." *The Lancet Public Health*, Apr. 2022, [https://doi.org/10.1016/s2468-2667\(22\)00087-1](https://doi.org/10.1016/s2468-2667(22)00087-1).

Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć (2024). "Extension of Validity of Certificates of Temporary Protection until March 4, 2025." *Centrum Pomocy Prawnej Im. Haliny Nieć*, 2024, www.pomocprawna.org/en/extension-of-validity-of-certificates-of-temporary-protection-until-march-4-2025. Accessed 30 May 2024.

CARE, IRC, Save the Children (2024). "Out of school: assessment on barriers to school enrollment for Ukrainian refugee adolescents in Poland". Available at: <https://www.rescue.org/eu/report/out-school-assessment-barriers-school-enrolment-ukrainian-refugee-adolescents-poland>

Gąsiorowska, Adela (2023). "Kolejna Nowelizacja Specustawy O Pomocy Ukrainie - Najważniejsze Zmiany." *NGO.pl*, 23 Feb. 2023, publicystyka.ngo.pl/kolejna-nowelizacja-specustawy-o-pomocy-ukrainie-najwazniejsze-zmiany. Accessed 30 May 2024.

HelpAge, and PCPM (2023). "'Everyone Has Their Own Story, but It Hurts Us All the Same' Learning from the Experiences of Older Ukrainian Refugees in Poland (EN/PL) - Poland | ReliefWeb." *Reliefweb.int*, 9 Oct. 2023, reliefweb.int/report/poland/everyone-has-their-own-story-it-hurts-us-all-same-learning-experiences-older-ukrainian-refugees-poland-enpl.

IRC (2024). "Ukraine, 10 Years On: Normal Life Remains Out of Reach of Millions". Available at: <https://www.rescue.org/sites/default/files/2024-02/IRC%20Report%20-%20Ukraine%2C%2010%20Years%20On%201.pdf>

Konsorcjum Migracyjne (2023). *W Punkcie Wyjścia. Monitoring Zbiorowego Zakwaterowania Uchodźczyń Z Ukrainy*. 2023.

Kulczycka (2024). "Ośrodek dla romskich uchodźców z Ukrainy został zamknięty. 350 osób bez dachu nad głową. "To najsłabsi z najsłabszych"". Available at: <https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,30814180,osrodek-dla-romskich-uchodzcow-z-ukrainy-zostal-zamkniety-350.html>

LexLege (2024). "Ustawa O Pomocy Obywatelom Ukrainy W Związku Z Konfliktem Zbrojnym Na Terytorium Tego Państwa - Ukraina." *Lexlege.pl*, 2024, lexlege.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa/.

Paweł Widerski (2024). "The Legal Framework for Assisting Displaced Persons from Ukraine in Meeting Their Housing Needs in Poland Introduced by the Act of March 12, 2022 on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with the Armed Conflict in the Territory of That State." *Juridical Tribune - Review of Comparative and International Law*, vol. 14, no. 1, 25 Mar. 2024, pp. 60–82, <https://doi.org/10.62768/tbj/2024/14/1/04>.

UNHCR (2024). "Displacement Patterns, Protection Risks and Needs of Refugees from Ukraine." *UNHCR Operational Data Portal (ODP)*, 2024, data.unhcr.org/en/documents/details/104828.

UNHCR (2024). "Legislative Update on Displacement-Related Legislation" | January-February 2024. *UNHCR*, 2024.

UNHCR (2024). "Navigating Health and Well-Being Challenges for Refugees from Ukraine." *UNHCR Operational Data Portal (ODP)*, 2024, data.unhcr.org/en/documents/details/108629. Accessed 30 May 2024.

UNHCR (2024). "Ukraine Refugee Situation." *Data.unhcr.org*, *UNHCR*, 6 Dec. 2024, data.unhcr.org/en/situations/ukraine.

UNHCR, and Deloitte (2024). "Poland: Analiza Wpływu Uchodźców Z Ukrainy Na Gospodarkę Polski – Marzec 2024." *UNHCR Operational Data Portal (ODP)*, 2024, data.unhcr.org/en/documents/details/108620. Accessed 30 May 2024

UNHCR (2024). "Ukraine Situation - Regional Refugee Response Plan for the Ukraine Situation - Final Report 2023." Available at: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/106833>

Kontakt

Communications Manager - Weronika Rzezutka-Wróblewska
weronika.rzezutka@rescue.org

Protection Analysis Manager - Natalia Szulc
natalia.szulc@rescue.org

Cover Photo: Tamara Kiptenko for the IRC